

הציונות ותנועת הפועלים היהודית

במקום מבוא

לפנינו סקירה־תזכיר שרבות כמותה הוכנו על ידי ממוני האוחראנה הרוסית לצורך השכלתם של דרגי השלטון השונים. הסקירות נשתמרו בארכיון הממלכתי של הפדרציה הרוסית (GAP*) במוסקווה, בחטיבה 102, מדור 352, תיק 8, עמ' 413-493. התזכיר חובר קרוב לוודאי על ידי סגן־אלוף קלימוביץ', ואושר לתפוצה באוגוסט 1909 על ידי סגן־אלוף בקלמישב. התזכיר סוקר את האירועים הקשורים בתולדותיה של ההסתדרות הציונית ושל התנועה הסוציאליסטית בתוכה עד לאותו זמן.

החיבור איננו ניתוח אנליטי מקורי של תומר תיעודי שנצטבר בלשכת האוחראנה. המעיין יבחין בנקל שלפנינו קומפילציה אקלקטית של קטעי סקירות, דיווחים ועדויות שנתחברו על ידי המודיעין השונים בשטח. מכאן החזרות, התיאורים המקבילים והעדר כל ניסיון ביקורתי לאימות הפרטים השונים ששולבו במידע. זו גם הסיבה, שכצד הארות קולעות ומנוסחות היטב לגבי ארגונים שונים, נשתרבו לתוך הסקירה קטעים מבולבלים עד דמיוניים מבחינת צירופי המידע השרירותיים. לשון אחר, בצד הערכות מאירות עיניים, העשויות ללמד על התכונות קפדנית, מופיעים בחיבור תיאורים נטולי ערך, המלמדים על בורותם של העורכים. ליקויי המידע בולטים בכל הנוגע למפלגת הפועלים הסוציאלי־דמוקרטית היהודית פועלי ציון (הברוכוביסטים). על אף הליקויים האלה מכילה הסקירה מידע אותנטי רב, ובעיקר חושפת היא בפנינו את החדרות של השלטון הצארי ורשויות הביטחון שפעלו מטעמו, בקשר להתארגנות הפוליטית של הציבור היהודי. המבקש לנווט עצמו בין האמין למעוות במידע הכלול בסקירה יוכל להסתייע בספרים הנרמזים בהערות. לעזר רב יכולים להיות הכרכים א' וב' של כתבי בר ברוכוב, שראו אור בתל־אביב ב־1955 וב־1958.

בשם ציונות¹ נקראת תנועה, שמטרתה תחייה פוליטית ולאומית של העם היהודי הנפוץ בכל העולם, וכינונה של מדינה יהודית בפלשתינה. מאז אובדן הממלכתיות היהודית התעוררה לא אחת תנועה דומה לזו. במאות הראשונות

1. (במקור) "ציון" – שם של הר בדרום מערב ירושלים עליו מתנשאת המצודה הירושלמית.

לאחר חורבן בית המקדש לכשה כמיהתם של היהודים לפלשתינה אפי מיליטנטי פוליטי – עד שהסתיימה בהשמדה המונית של היהודים על ידי הרומאים בעת דיכוי מרד בר-כוכבא. אחרי החורבן לא עברה ולוא מאה אחת שלמה בלי שתתעורר בין היהודים תנועה פלשתינאית משיחית, אשר הקיפה לעתים חלקים משמעותיים של העם. במיוחד קיבלה התנועה המשיחית ממדים רחבים במאה ה-17 בהנהגתו של הקנאי שבתאי צבי, כאשר התפשטה בין יהודי אסיה הקטנה, בתורכיה האירופית ובפולין, והגיעה גם ליהודי הולנד.

הכיסופים לארץ-ישראל שהיו כרוכים באמונה בתחייה הלאומית רווחו במאה ה-19 בקרב העם ללא הרף. הם רק לבשו צורות חדשות כשכבות שנכבשו להשכלה האירופית. בהשפעת תנועות השחרור הלאומיות במחצית הראשונה של המאה ה-19 באירופה המערבית, נשמעו לראשונה קולות בודדים לחידוש הקיום הפוליטי של העם היהודי. הצעדים הראשונים להחייאת החקלאות היהודית בפלשתינה נעשו בסוף 1860 על ידי הנדיב היהודי משה מונטיפיורי ונציג תנועת "כל ישראל חברים" (Alliance Israelit) הפריזאית, קרל נטר.² תקופה חדשה בתנועה הלאומית, בה קשורה גם התנועה ליישוב היהודים בפלשתינה, נפתחה במחצית הראשונה של שנות ה-80. בשנים 1881-82 התרחשה בדרומה של רוסיה שורה של פרעות ביהודים. לאחר שנותרו ללא קורת גג וללא אמצעי קיום, וכאשר אבד להם הכיטחון בחיים, חוללו היהודים נחשול של נדידה המונית לכיוון גבולנו המערבי. מכאן פרץ הנחשול לערים הגדולות של אירופה המערבית ואחר כך זרם משם לאמריקה הצפונית. בראש התנועה התייצב נוער משכיל. בקייב, בחרקוב ובאודסה נטשו יהודים רבים אוניברסיטאות וגימנסיות וארגנו חבורות שהועידו עצמן לפלשתינה או לארץ אחרת בה תושג טריטוריה נפרדת לעם היהודי.³ באותו זמן הופיעו ברוסיה, בגליציה, ברומניה ובבולגריה חוגים שקראו לעצמם "חובבי ציון" או "פלשתי" נופילים", ששמו להם למטרה ליסד מושבות חקלאיות יהודיות בפלשתינה ולחזק בקרב היהודים את הכרתם העצמית הלאומית באמצעות לימוד ההיסטוריה היהודית, הספרות, ועל ידי הפיכת השפה העברית העתיקה לשפת דיבור חיה. באירופה המערבית, שם התגברה בשנות ה-80 התנועה האנטישמית, קמו לאותה תכלית עצמה ארגוני סטודנטים בווינה, בברלין, בהיידלברג, בפאריס ובערים אונברסיטאיות אחרות. התנועה הלאומית היהודית קיבלה גם תמיכה מחלקים של האוכלוסייה הנוצרית, באנגליה במיוחד.⁴ הרעיון בדבר הכוונה ללכד את חוגי חובבי ציון הרבים ברוסיה, ברומניה, בגליציה ובמדינות אחרות, שהופיע

2. הכוונה לייסוד מקווה-ישראל ב-1870.

3. המחבר מטעים בצדק, שתנועת "עם עולם", שכיוונה את ההגירה לאמריקה, חתרה אף היא לממלכתיות יהודית שם. ראה החיבור של D. Hersker Uri, *Jewish Agricultural Utopias in America 1880-1910*, Detroit 1910

4. רמז להשתדלויות שנעשו באנגליה והיו קשורות גם באישיותו של אוליפנט. פרטים בספרי של ישראל קלוזנר, *בהתעורר עם, התנועה לציון ברוסיה*, ירושלים 1962, עמ'

עוד עם ייסוד התנועה, הוגשם לראשונה ב־1884 בכנס נציגי החוגים בעיר הפרוסית קאטוביץ (הקרובה לעיר הרוסית סוסנובויץ). כאן הונחו היסודות לתנועת "חיבת-ציון" ע"ש מ' מונטיפיורי עם ועד זמני באודיסה. ב־89–1887, בכנסים בווארשה, בדרוסקיניקי ובווילנה, נמשכה הפעילות לליכודם ולארגונם של חובבי ציון הרוסיים.

ב־1890 אושר התקנון של "חברת תמיכת בני ישראל עובדי אדמה ובעלי מלאכה בסוריא ובפלשתינא" עם ועד באודיסה⁵ ועם הנהלה כפופה לו בפלשתינה. מטרת החברה היתה לעודד את היהודים שהתיישבו בסוריה ובפלשתינה לעבוד עבודה פרודוקטיבית, בחקלאות בראש ובראשונה. על פי התקנון מנועה היתה החברה מלהושיט סיוע לאנשים המבקשים להתיישב בארץ-ישראל, ובכלל מלפעול למען העברת יהודים לפלשתינה. כתוצאה מכך נמצאו בסמכות החברה שאושרה רשמית רק חלק מהמשימות שהיו מיטלות על חוגי "חובבי ציון", אשר מספרם הלך וגדל.⁶ בחו"ל⁷ יכלו חוגי חובבי ציון להתארגן באופן חופשי יותר. הם התאחדו בראשית 1890 בכפוף לוועד מרכזי שמושבו היה בפאריס. בשנים 91–1890 הגיעה תנועת ההגירה של היהודים לפלשתינה לשיאה, וזה גרם לשלטונות התורכיים לאסור כניסתם של המוני יהודים מרוסיה לפלשתינה לתקופה ממושכת. לכמה מאות משפחות של יהודים עניים לא ניתנה הרשות לרדת מהאזניות לחוף, והם הוחזרו בהן כלעומת שבאו. בהשפעת אירועים אלה, ולאור ההתקדמות האיטית של ההתיישבות בפלשתינה, החלו להסתמן במחנה חובבי ציון זרמים שונים.

חשיבות מיוחדת נודעה למגמה של חיבת ציון הרוחנית. לדעת נציגי הזרם, צריכה פעילות חובבי ציון להתכוון לא ליישוב פלשתינה אלא לפיתוח תרבותי של העם וליצירת שיטה חדשה של חינוך לאומי. עד היפתח האפשרויות להתיישבות גלויה ורחבה, שומה על פלשתינה לשמש מרכז רוחני ליהדות. די ליסד שם בינתיים חקלאות מופת יהודית, לא גדולה בהיקפה, אשר תשמש גרעין להתיישבות בעתיד.⁸ שלא כחובבי ציון הרוחניים, העלו המעשיים בראש ובראשונה תוכנית ליישוב פלשתינה, כאשר הם נמנעים מלעסוק בפרויקטים רחבים, ומקוים להתגברות הדרגתית ומתמידה של ההגירה היהודית לפלשתינה ויישובה. (שיטת היישוב של חובבי ציון המעשיים ידועה בשם "אינפילטרציה" – הסתננות).

באמצע שנות ה־90 הופיע כיוון שלישי – המכונה ציונות פוליטית – מייסודו

5. הוועד האודסאי.
6. המחבר קולע בכל הקשור להגדרת סמכויותיה של חברת התמיכה. ראה גם ישראל קלויזנר, *מקאטוביץ עד בזל*, כרך א, ירושלים 1965, עמ' 394. התקנות אצל א' צנציפר (רפאלי), *פעמי הגאולה, ספר הציונות הרוסית*, תל-אביב 1952, עמ' 67; וגם *כתבים לתולדות חיבת ציון ויישוב ארץ ישראל*, כרך ז, תל-אביב 1993, עמ' 380 ואילך.
7. מחוץ לגבולות רוסיה.
8. אינטרפרטציה מעניינת של תורת אחד-העם ובעיקר של השלב בו היה מעורב בפעילותה של אגודת "בני משה". לפנינו הערכה, שקונספציית אחד-העם לא היתה עקרונית, אלא אינסטרומנטלית.

של עיתונאי וינאי, תיאודור הרצל, בעל הספר *מדינת היהודים* – *Judenstaat* (1896). קיים תרגום לרוסית). הרצל הצהיר נמרצות שייסוד מדינה יהודית איננו רק צורך חיוני של היהודים, אלא של כל העולם התרבותי. הדרך נמצאה לידו באיחוד כל היהודים באגודה אחת, אשר תשיג מתורכיה בדרך של הסכם בינלאומי ויתור על הטריטוריה בפלשתינה כדי ליסד מדינה יהודית. את שיטת ההסתננות של חובבי ציון המעשיים דחה הרצל מכל וכל.

הפזורה היהודית ענתה לקריאתו בלהט. בייסוד מדינה בעתיד ראו אחדים מן היהודים את הגשמת החזון הדתי והאמונה. אחרים – שחרור מהדיכוי של המשטר החברתי. והיו עוד שראו ברעיון אמצעי להעלות את רמת התרבות היהודית בת זמננו. כך התלקטו סביב הסיסמה "ציון", בעלת הנופך המקראי שהציג הרצל, מספר ניכר של יהודים שקראו לעצמם "ציונים".

לצורך בירור וניסוח מדויק של מטרות הציונות, וגם כדי לנהל תעמולה נרחבת יותר, החליטו ציוני וינה בהנהגתו של הרצל לקרוא לקונגרס של תמימי הדעים איתם.

ב-1897 התכנס בבאזל הקונגרס הראשון של הציונים (כערך 200 נציגי חוגים מכל חלקי תבל), כדי לעבד תוכנית לפעולה ולארגון "אגודת הציונים". הקונגרס אישר את הפרוגרמה בדלקמן: הציונות שואפת ליסד מקלט (Heim-stätte) בטוח במשפט גלוי בשביל העם היהודי בפלשתינה. כדי להשיג את המטרה הזו יש לנקוט אמצעים דלקמן: 1. יישוב מכוון של פלשתינה בחקלאים יהודים, כבעלי מלאכה ובתעשיינים. 2. איחוד היהדות כולה על ידי ייסוד ארגונים מקומיים וכלליים בכפיפות לחוקים בכל מדינה ומדינה. 3. ביצור ההכרה הלאומית של העם היהודי. 4. פעולות הכנה כדי לקבל את הסכמתן של הממשלות האירופיות למען השיג את המטרה הסופית של הציונות. כסמכות העליונה של ההסתדרות הציונית הוכר קונגרס הנציגים הנבחרים מטעם החוגים המקומיים, אשר יתכנס לעתים קבועות. ואילו הגוף המבצע יהיה הוועד המרכזי שייבחר על ידי הקונגרס.⁹ מושבו של הוועד יהיה בווינה. כל ציוני הרוצה לקנות לעצמו זכות לשגר נציגים לקונגרס חייב להרים מדי שנה תרומה למען העניין המשותף בשיעור של לא פחות מ"שקל" אחד (מטבע עתיק, 40 קופיקות בערך).

הקונגרס הציוני הראשון נתן דחיפה לתפוצה משמעותית של הרעיון הציוני ברוסיה. למען הסכרת הרעיון, ארגון חוגים ציוניים וגביית כספים, פעלו נמרצות ארבעה חברים רוסים של הוועד הפועל.¹⁰ בפועל מטעם הקונגרס הם ייסדו בכינוסם כביאליסטוק ארגון מתאים. בהתאם להוראותיהם כוננו נאמני הציונות בכל עיר מושבם חוג מיוחד שבראשו ניצב ועד המורכב מחמישה אנשים או יותר. הוועד דאג שתושבי המקום יתוודעו אל משימות הציונות,

9. מדובר בוועד הפועל הגדול, ואחר כך גם הקטן.

10. התזכיר מרמז לארבעת המחוזות הציוניים של רוסיה, שבראש כל אחד ניצב מורשה. המרשים היו מנחם אוסישקין, ד"ר יעקב ברנשטיין-כהן, ד"ר מאכס מנדלשטאם וישראל יאסינובסקי.

הקפיד על כיבוד העקרונות, טרח לממש הכנסות ממגביות השקל וממגביות אחרות, וקיים קשר עם גופים ציוניים כלליים ברוסיה.

כתוצמלן נחרץ במיוחד נתגלה מי שהופקד על המוקד בקייסיניב, הוא יעקב ברנשטיין-כהן, אשר מלבד מעורבותו הבלתי אמצעית בחוגים הציוניים של עירו, נטל על עצמו את תפקיד המנחה המרכזי של כל החוגים ברוסיה. הוא חיבר והדפיס במכונת שכפול מנשרים שהופצו בין החוגים וקראו ליהודים להתאחד, לאמץ את הרעיון הלאומי ולשקוד על עבודה תרבותית למען השכלה עצמית, תחייה וכו'.¹¹ כפועל יוצא של תעמולה זו קמו חוגים ציוניים בפטרבורג, במוסקוה, בקייב, בהומל, בסובלקי, באודסה, במינסק ובמקומות אחרים.

למעשה לא היתה הצלחת הציונות מפליגה ומשמעותית: היתה זו יותר מראית עין. נכון שהרצל מצא לעצמו מיד כמה מאות נוהים אחריו, וביניהם אישים ידועי שם ובעלי מיומנויות חריגות, אלא שבסך הכל הם לא היו רבים. להמוני היהודים, למיליוני האוכלוסין של הערים והעיירות, וזה היתה ההבנה של מהות הציונות.¹² כדי להיות ציוני היה צורך להרים תרומה של ארבעים קופיקות. סכום זעיר זה היה לרוב אוכלוסי מחוזות המערב בגדר קורבן כבד. ההכנסה השבועית הממוצעת של בעל מלאכה יהודי בתחום המושב הגיעה ללא יותר מאשר שני רובלים. ומכאן, שהתרומה של ארבעים קופיקות, כל אימת שהיה צורך בה, היתה בעבור יהודי בעל משפחה מעמסה כבדה. ואולם המתרימים הגמרצים של השקל הבטיחו לו בתמורה את הארץ המובטחת, תלקות אדמה בגודל של כמה דיסטינות, ולא אחת קרה שרוכש השקל העני שנהפך לחבר בהסתדרות הציונית, מכר את כל רכושו, נטש את עבודתו ודרש לעצמו את הקרקע: הרעיון בדבר התנחלות מתוכננת היה לו בלתי מובן לחלוטין.¹³

מצד שני המשיכו המעמדות העליונים של היהדות להיות מסויגים ביחסם לתנועה החדשה וסמכו על טמיצה בקרב האוכלוסייה הרוסית. מלבד זה, האינטליגנציה היהודית, שלא היתה בטוחה באשר ליחסו של השלטון לתנועה שקמה מקרוב, חששה שמא תהיה נתונה לרדיפות, כגינה.¹⁴ יש לציין, שהציונים עצמם אחראים להפרת הכללים שנקבעו בקונגרס. על פי סעיף 8 של תקנות ההסתדרות, זו "חייבת לקבל את אישור השלטון". והנה שאלת האישור לא רק שלא הוצגה, אלא שבפרק הזמן שבין הקונגרס הראשון והשני הועלמו על ידם לחלוטין ההסתדרות כשלעצמה וכלל הפעולה של הציונים. רק בשנים האחרונות, משנתקלו ביחס האוהד של השלטונות, ולאחר שקיבלו לעתים

11. השווה לתזכיר לופוחין, ההוצאה העברית של יוסף גולדשטיין, ירושלים 1988 (להלן: לופוחין), עמ' 28.

12. המחבר הולך כאן בעקבות האופנה המקובלת למעט מחשיבותה האמריקאית של הציונות, ומגמד את התנועה על פי תחשיבים כמותיים, שעצם ההזדקקות להם היא מגוחכת, בשים לב למשטר הדיכוי הצארי. לצערנו נתפסו לה גם היסטוריונים, שמשושימה אחזו באמות מידה של הדיענות המקובלת במשטרים חופשיים ודמוקרטיים, לצורך הערכת עוצמתה של התנועה הציונית.

13. חזרה על הדימויים העוקצניים של לופוחין, ראה לופוחין, עמ' 31.

קרובות אישור מהרשויות המקומיות לערוך אסיפות, החליטו הציונים לשוות לפעולתם אופי גלוי קצת יותר.¹⁵

כתוצאה מהמצב שנתהווה, פחתה בשנה הראשונה הפצת ה"שקל", והסכום שנאסף היה נמוך ממה שניתן היה לצפות על פי הישגי הציונות.

באוגוסט 1898 התקיים בבאזל הקונגרס הציוני השני. את מידת הצלחתה של ההסברה הציונית במרוצת 1897 אפשר לאמוד בכך, שלקונגרס התכנסו ובאו 874 צירים, נציגיהם של חוגים מקומיים שונים (בכלל זה 373 מרוסיה), שמספרם הכללי עלה כבר ל-16,913.¹⁶ ההחלטה המשמעותית ביותר בקונגרס השני היתה אישור הפרויקט להקמת "אוצר התיישבות היהודים". בכפוף לתקנות נועד הבנק להתייסד עם הון של 2 מיליון לירות סטרלינג, שלמען השגתם צריך היה להפיץ שני מיליון מניות, בשער של לירה סטרלינג למניה. מטרת הבנק: 1. לסייע בהעברת יהודים מכל ארצות תבל לפלשתינה וייסוד מושבות יהודיות הקלאיות בתחומי סוריה ופלשתינה על יסודות עמלניים ודמוקרטיים. 2. הקמת כל מיני מפעלים תעשייתיים היכולים לספק פרנסה להמוני העם היהודי. 3. ארגון מיני חברות ותאגידים לסלילת מסילות ברזל בסוריה ופלשתינה, הקמת חברות ביטוח וחברות ספנות כדי להוזיל את העברת המהגרים מאירופה ומאמריקה למושבות המוקמות מקרוב על ידי הציונים.

על יחס הציונות, באותה תקופה, לתורות הסוציאלי-דמוקרטיות, אמר הרצל בשיחה עם אישיות אחת, שהציונות היא כיסודה תנועה בעלת אופי לגאלי, אבל הנוער היהודי שואף להעלות בקנה אחד את התנועה הציונית עם הסוציאליסטי-טית. הסוציאליסטים היהודים בווינה, וד"ר לנדאו בראשם,¹⁷ הועידו עצמם להסתייע בציונות למען הפצת רעיונות סוציאליסטיים, כאשר הבחינו שפשוטי העם היהודי נוטים אל התורה הציונית.¹⁸ באוגוסט 1899 התקיים בבאזל הקונגרס השלישי של הציונים. בקונגרס דיווח הוועד הפועל על פעולותיו וכך עשו גם כל הוועדות המיוחדות שפעלו לידו; הבנקאית, ההתיישבותית והתרבותית. הן הביאו תוכניות להמשך עבודתן ופעולתן. כן אושר בקונגרס השלישי סופית התקנון של הבנק היהודי, וגובשה תבנית ארגון שלמה יותר של הציונות.

החל מהקונגרס השלישי רפתה בין יהודי רוסיה הדכיקות ברעיון הציוני במובן של שאיפה להעברת אוכלוסייה לפלשתינה, ופינתה מקומה לתנועה

14. שם, עמ' 32.

15. שם, וכך גם להלן, מלה במלה.

16. המספרים שנוקט קלימוביץ' שונים ממספריו של לופוחין, והעיקר: הם עומדים בניגוד לדימויים המגמדים שלעיל.

17. ד"ר שאול רפאל לנדאו, 1870-1943, יליד קראקוב, שימש כמורה בבית המדרש לרבנים בווינה, דבק תחילה בהרצל ואחר כך הפגין נגמה משלו, שבאה ליצג אינטרסים של פועלים יהודים.

18. גם בסיפור על הקונגרס הציוני השני אי אפשר להתעלם מן הסברה, שדיווחו של לופוחין

היה מונח לפני קלימוביץ', שם, עמ' 51.

תרבותית.¹⁹ פועל יוצא מהתפתחות התנועה התרבותית היתה התרחקות ניכרת של הכוחות הלאומיים, המוסריים והחומריים מהגשמת הרעיון הציוני, הלכה למעשה. כל הנוער האינטליגנטי נספח בלי משים לתנועה התרבותית ומיקד בה את מרצו. נוצר זה, שהכיר היטב את רמת ההתפתחות הירודה של המוני יהודי רוסיה, הבין שעם אלמנטים כאלה לא ניתן ליסד מדינה עצמאית. ולכן התחיל הנוער היהודי המאורגן ב"חוגים התיאורטיים" לפעול במרץ להעלאת רמתו הרוחנית של העם ולשיפור מצבו הכלכלי.

הקונגרס הציוני הרביעי התקיים בינואר 1900 בלונדון. נדון בו פיתוח הפעולות של אוצר התיישבות היהודים, שיפור מצבה של ההסתדרות הציונית, והשאלה בדבר הרמת קרנו של העם היהודי במישור הפיזי, הרוחני והכלכלי. הקונגרס הרביעי לא הביא לא שינוי ולא תיקונים בפרוגרמה הציונית. הוא רק עודד את הציונים לעשייה מוגברת, היות שאובחנה ירידה בפעילות בין תומכי הרעיון.

כשניגשים לבחון את התנועה הציונית ברוסיה בתקופה הנדונה, חייבים לציין שלאחר הקונגרס הרביעי החל הנוער הלומד, לרבות הגימנזיסטים בכיתה החמישית, להסתפח יותר ויותר לחוגים הציוניים העיוניים ולעסוק ב"עבודה תרבותית". הכוחות החדשים ניווטו את הציונות לדרך חדשה: נציגיהם המשיכו לדבוק באידיאלים וכשאיפות שכבר מזמן היוו סטייה מן הפרוגרמה הציונית הראשונה. ראשית פועלם של ציונים חדשים אלה היתה פיתוח זיקת המוני העם לכל מיני פרוגרמות קיצוניות. מצד אחד, הם לא ויתרו על המשמעות המיסטית של הרעיון הציוני, והעמידו ביסוד פעולתם את לימוד ההיסטוריה היהודית העתיקה. אבל מצד שני התחילו לשלב בתוכנית עבודתם הנחות חדישות של הכלכלה הפוליטית, הסוציולוגיה ואנציקלופדיה של החוק. במרוצת הזמן לבשו החוגים התיאורטיים צביון זה או אחר ואימצו לעצמם כינויים בהתאם. בציטה, למשל, התארגן "חוג ציוני דמוקרטי", באודיסה "חוג ציונים סוציאליסטים" וכדומה.²⁰ הנה כי כן, החוגים הציוניים והמעשיים הראשונים שניצבו מחוץ לזרמים הפוליטיים בני זמננו, ואף העריכו כמזיקים לעם היהודי, החלו מביאים עצמם, מחד גיסא, על ידו תפוצת "החוגים התיאורטיים", להתמזגות עם הסיעות הסוציאלי-דמוקרטיות: ומאידך גיסא, הסוציאליסטים היהודים, בראותם בחוגים הציוניים קרקע פורייה להפצת רעיונותיהם, הצטרפו לחוגים התיאורטיים מתוך שאיפה לעצבם במגמה שתהלוס יותר את הסוציאליסטים. הסוציאליסטים שנספחו לחוגים התיאורטיים התחילו להפיץ רעיונות של הקבוצה הציונית הסוציאליסטית בלונדון, אשר פרסמה כרוז "אל הנוער הרוסי". בהתאם לפרוגרמה של הציונים הסוציאליסטים מתמצה הפתרון לשאלה היהודית בפעולה בשני כיוונים: 1. שילוב הפרולטריון היהודי בארגון סוציאלי-דמוקרטי במקומות

19. לופחין, עמ' 61.

20. לופחין, עמ' 86.

מגוריו העכשוויים. 2. תעמולה ציונית סוציאליסטית.²¹ בדצמבר 1901 התכנס בבאזל הקונגרס החמישי. השאלה העיקרית שהוכרעה בו היתה שינוי הארגון הציוני. עד לקונגרס נתבעו הציונים ככל מדינה ומדינה, כלי שים לב לזרמים השונים, להשתייך לארגון אחד, והיו כפופים להתלטות הוועד במדינה שלהם. כתיווכו באו במגע עם הוועד הפועל בווינה, ובמקרה של הפרת משמעת היו צפויים להשעיה מן ההסתדרות הכללית. עתה, על פי התקנון החדש שאושר בקונגרס ה-5, הותרה בכל ארץ התלכדות של ציונים על פי השקפת עולמם וכיווני פעולתם. ניתנה להם, אם וכאשר יעמדו לרשותם לפחות 50 חוגים עם סך כולל של 5,000 שוקלים, הזכות להקים קבוצה עצמאית לחלוטין, עם ועד משלה, המקיים מטעמה יחסים עם המוסדות הציוניים המרכזיים. תקנון זה, שהכיר ביסוד הפדרטיבי, פתח מרחב רב לפעולה עצמאית של קבוצות נפרדות של חוגים ואף אנשים. הציונים הרוסיים ניצלו את התקנון החדש, ויסדו ב־1902 קבוצות וסיעות כדלקמן:²²

1. את הגרעין הבסיסי של הציונות היוו מי שנקראו "הרצלינים", ז"א המצדדים נאמנה בפרוגרמת באזל של הציונות הפוליטית. פעולתם התמקדה במיוחד בהפצת השקל והמניות של אוצר ההתיישבות, בהגדלת מקורותיה של הקרן הקיימת,²³ ובהפצת הציונות בקרב המוני העם. פעולתם הצטיינה בארגונה הריכוזי האיתן ובמשמעת חמורה.
2. הקבוצה הבאה היא קבוצת ה"קולטורדיגרים". האחרונים אינם מסתייגים מתוכנית באזל, מכירים במשימות המעשיות של הציונות, ואולם שואפים קודם כל להעלות את הרמה התרבותית והכלכלית בקרב העם היהודי.
3. הקבוצה השלישית היא הפרקציה הציונית הדמוקרטית, שבאותו הזמן טרם ניסחה פרוגרמה סופית, אבל נסמכה כחלקה אל תוכנית באזל, ובחלקה מיוזגה אלמנטים סוציאלי-דמוקרטיים בציונות.
4. הקבוצה הרביעית הם "הציונים הסוציאליסטים". מצדדיה הם ציונים שבאו מקבוצות אחרות, ברובם נוער לומד. כנאמר כבר, העלו הציונים הסוציאליסטים בראש הפרוגרמה את הארגון הסוציאלי-דמוקרטי של הפרולטריון היהודי ותעמולה נרחבת לרעיונות ציונים-סוציאליסטיים.
5. ולבסוף הקבוצה החמישית, שהורכבה מציונים אורתודוקסים. באסיפה בז'ילנה בפברואר 1902 החליטה קבוצה זו שלא לקיים פדרציה נפרדת, אבל ליסד מרכז המחויב להפיץ ציונות המיוסדת על התרבות האורתודוקסית ועקרונותיה. במהרה התארגן מרכז כזה תחת השם "מזרחי" עם הפרוגרמה

21. הכוונה למריו שנכתב על ידי ד"ר נחמן סירקין וראה אור במאי 1901. המיצוי שהובא כאן על ידי המחבר הוא שרירותי, אף כי נאמן למקור. הנוסח ביידיש: סאציאליסטישער טעריטאריאליזם, זכרונות און מאטעריאלן צו דער געשיכטע פון די פארטייען ס"ס, ו"ס און "פאראייניקטע", סאריו 1934, עמ' 119–129.

22. ההבחנה קרובה ללופותין אף כי האפיינים שונים פה ושם, לזוהין, עמ' 119 ואילך.

23. עיתוי אנאכרניסטי, שכן ההחלטה בדבר ייסוד הקרן הקיימת נפלה רק בקונגרס השישי בשנת 1903.

הבאה: על הארגון נמנים כל הציונים האורתודוקסים והשותפים לדעותיהם המתונים יותר, המקבלים על עצמם את כל סעיפי הפרוגרמה. מתקבלת ללא שינוי תוכנית באול הציונית. על המרכז לדאוג להגדלת מספר חברי הקונגרס המשתייכים למפלגה האורתודקסית.

להתפשטותה של הציונות ברוסיה סייעה במידה לא מבוטלת החלטת הקונגרס החמישי שהציונות לא מוציאה מכלל אפשרות פעילות אחרת של ציונים למען העם. החלטה זו נתנה לציונים, האיתנים בדעתם, אפשרות להצטרף אפילו לשורות של מפלגות מהפכניות, מכל מקום, שלא כציונים.

בחג המולד ב־1901 הושמעה בלונדון באסיפה רבת משתתפים הרצאה על הציונות. המרצה הגיע למסקנה שעל הבונים החופשיים מוטלת חובה קדושה לתמוך בציונות, היות ותחיית העם הנרדף תתרום, ללא ספק, לצדק בעולם.²⁴ הכנס הכלל־רוסי של הציונים, שהתקיים במינסק באוגוסט 1902, לא הביא לשינוי כלשהו בפרוגרמה ובארגון של ציוני רוסיה. הכנס הבהיר רק מספר שאלות אודות הקרן הקיימת ואוצר ההתיישבות. הוא הוסיף לפרוגרמה את עניין האופי הלאומי של החינוך, הכיר בשוויון החינוך הלאומי־מסורתי והחינוך הלאומי־פרוגרסיבי, ולבסוף היתווה קווי פעולה בנושא הקידום הכלכלי של האוכלוסייה היהודית.²⁵ חשיבות רבה יותר היתה לקונגרס הציוני העולמי השישי, שהתכנס בבזל ב־1903. בקונגרס אירע פילוג בין הציונים המערביים לבין הציונים הרוסיים. הפילוג בא עקב הצעתה של אנגליה למסור לציונים על בסיס אוטונומי ארץ במזרחה של אפריקה, הנקראת "אוגאנידה" או "אוגנדה", לצורך העברת אוכלוסייה. ההצעה התקבלה ברוב קולות, אבל כל הציונים הרוסים שהצביעו נגד ההצעה לא היו מוכנים לכופ עצמם להתלטת הרוב, ופרשו מאולם הישיבות באופן הפגנתי. הציונים הרוסים, אף שהשלימו בהמשך עם המערביים, הצהירו שרק השגת מדינה יהודית בפלשתינה עשויה להניח דעתם של ציוני רוסיה, ושהם ימשיכו להיאבק בכל כוחם נגד הפרויקט המזרח־אפריקני.

בקונגרס השישי התקבל הפרויקט לייסוד "קרן קיימת לישראל". על פיו תפעל הקרן הלאומית כתברת מניות ששמה לה למטרה לרכוש אדמות בסוריה ובפלשתינה, ותוציא אל הפועל עסקות הקשורות ברכישת קרקעות. בעת הוויכוח שהיה בקונגרס השישי התברר, שציוני רוסיה הטהורים מתחלקים לשלוש קבוצות:

1. אנשי מזרחי. הקבוצה שאפה למנוע פיצול בין הציונים וחדירת גופים חיצוניים לציונות, העשויים לערער את יסודותיה. גם לציונים הפוליטיים היתה איתנו מטרה, אבל המזרחי כמפלגה אורתודוקסית נוקשה לא הירשתה שום חידושים. מנהיגיה הראשיים היו רבנים. המזרחי לחצה על שמירת המצוות

24. ראה אצל לופטחיץ, עמ' 125. ביטוי למגמה רווחת לקשר בין הציונות לבין הבונים החופשיים, מגמה שתגיע לשיאה בהפצת "הפרויטקולים של זקני ציון".

25. שלא כלופטחיץ הדן בהרחבה בכנסיית מינסק, שם, עמ' 133 ואילך, מסכם קלימוביץ' את העניין בלשון קצרה.

שהאינטליגנציה היהודית זנחה מזמן, כמו חבישת כיפה תמיד, איסור על נשים להשתתף בחיי החברה והפוליטיקה, וכדומה. המזרחי היו נאמנים למטרות ששורטטו בתוכנית באול.

2. הציונים הפוליטיים. מטרת הקבוצה ייסוד מדינה יהודית בפלשתינה בדרך דיפלומטית. הקבוצה השמיטה את התרבות מהפרוגרמה שלה. בתרבות החליטו הציונים הפוליטיים לעסוק לאחר שתוקם מדינה יהודית בפלשתינה.

3. הפראקציונרים. על קבוצה זו נמנים בעלי הון, מלומדים וחלק מהציונים הסוציאליסטים. רבים מהקבוצה הזו הם מהפכנים לשעבר, ואנשים המוכנים לעבור לשורות המהפכנים ברגע שהציונות תנחל כישלון מוחלט.

משקיבל הזרם צביון דמוקרטי מלא, שמקורו במצע הסוציאליזמוקרטי הכללי, חתרו הפראקציונרים לשלב בחזונם תכנית סוציאליסטית של יחסים חברתיים כלכליים ב"חברת העתיד" שתקום בקרב עם. ברם, בהניחם שלאנטישמיות יש משקל רב, ובהציגם בשל כך כמטרה את הקמת המדינה היהודית בפלשתינה, שבה ייחלו לכוון את "חברת העתיד", העריכו הפראקציונרים את המאבק בכל הממשלות כפיצול פושע של הכוחות היהודיים, שיהיו דרושים בעתיד. המאבק למען אינטרסים עממיים לא-יהודיים, אשר חכליתם הסופית איננה הקמת מדינה יהודית בפלשתינה, נדחק לחלוטין ממצע הפראקציונרים. עם זאת, הדעה בדבר העוול שבחברה הקפיטליסטית בת זמננו והאלמנטים התרבותיים תפסו במצע מקום בולט. ואולם, עם שראו עצמם כתושבים זמניים במדינות בהן משתולל מאבק מעמדי וכלכלי, ותוך שהם דבקים במימוש האידיאל המעמדי והכלכלי בפלשתינה בלבד, התירו הפראקציונרים את השתתפות הציונים במאבק הכלכלי במקומות יישובם הזמני, במידה והימנעות מהשתתפות כזו עלולה להביא להסתייגות הפרולטריון היהודי מן התנועה הציונית. לתכלית זו הקימו לשכה לחיפוש עבודה עבור הפועלים היהודים, יזמו אגודות פועלים יהודיות ומוסדות סעד יהודיים כדי להגיש סעד לפרולטריון היהודי, וגם הכריזו על חרם לגבי אותם בעלי בתי חרושת המנצלים את הפועלים היהודיים.²⁶ בקונגרס השישי לא הופיעו הקיצונים מהשמאל של ציוני רוסיה, מתוך חשש שהופעתם בקונגרס תגרום לרדיפות יהודים על ידי השלטון הרוסי.²⁷ בקונגרס השביעי שהתקיים בבאול 1905 התפלגו הציונים לשתי מפלגות: פלשתינאים וטריטוריאליסטים או אוגנדים. הפלשתינאים שואפים ליסד בפלשתינה בלבד "מקלט בטוח במשפט גלוי" למען העם היהודי, ואילו הטריטוריאליסטים רואים אפשרות לכונן את המקלט גם במקום אחר על פני כדור הארץ. כל אחד משני הארגונים הציוניים האלה החליטו לנהל את

26. אין לומר שהתיאור מצוץ מן האצבע, אף שאין בידינו מסמך המלמד על כך במפורש. ברם, אין ספק שזה היה הדרך ששרר בקרב חברי הפראקציה הדמוקרטית. עיין גם בספרו של ישראל קלוזנר, אופוזיציה להרצל, ירושלים 1960.

27. לא ברור אל מי מכוון המחבר. ואולם אפשר שכך הוא מפרש את היעדרה של קבוצה סוציאליסטית מוצהרת.

ענייניהם באופן עצמאי, בלי לנתק פורמלית את הקשרים ביניהם.²⁸ הקונגרס הציוני השמיני נערך ב־14 באוגוסט 1907, בהאג. נטלו בו חלק למעלה מ־2,000 איש. בלי להתחשב בהסתייגויות של מהפכנים יהודים רוסים רבים (למעלה מ־150) שהשתתפו בקונגרס,²⁹ התקבלו בו ההחלטות דלקמן:

1. ההנהלה. בראש התנועה הציונית עומד ועד שנבחר בקונגרס האחרון, המורכב מהאדונים דוד וולפסון (קלן), פרופסור אוטו וארבורג (ברלין) ויעקובוס קאהן. היושב ראש הוא וולפסון. בידי ההנהלה המרכזית הראשית. בעניינים המעשיים של ההתיישבות בפלשתינה יעסוק פרופסור וארבורג, מכוח היותו מומחה לבוטניקה. את הצד הפיננסי ינהל יעקובוס קאהן, מנהל משרד בנקאי ידוע בהאג.

2. הציונות הפוליטית. הקונגרס תומך בציונות הפוליטית של ד"ר הרצל. "נדאג לאלץ את השלטונות להתעניין בנו ולסייע בידינו" (נורדאו). הבסיס למאמצים אלה לויאליות.

3. הציונות והאזרחות. הוסכם שעל הציונים למלא בנאמנות אחר כל החובות האזרחיות המוטלות עליהם מכוח חוקי המדינות בהם הם חיים.

4. העבודה המעשית. הקונגרס אישר שורה של פרויקטים המתייחסים לפיתוח העבודה החקלאית והרחבת התעשייה וכו' בפלשתינה.

5. השתתפות הציונות בפוליטיקה במדינות השונות אסורה. הקונגרס לא מסכים למעורבותם של הציונים בשאלות פנים פוליטיות. המישור היחיד לפעולות של הציונים במדינות השונות בצד הפעולה הציונית עצמה, הוא:

6. חינוך לאומי ברוח יהודית אמיתית, הפצת ידיעת הלשון העברית וספרותה, העלאת הרמה המוסרית של ההמונים וכו'.

במבט ראשון מצביעות התוצאות של הקונגרס השמיני, שהציונות חזרה לדרך המקורית שהיתווה הרצל המנוח, דרך הארגון המרכזי, הליאליזם ביחס לשלטונות, אי התערבות במאבקים פוליטיים של מפלגות במדינות השונות, פיתוח החקלאות והתעשייה בפלשתינה, וחינוכו של ההמון היהודי הלאומי ברוח יהודית אמיתית. ברם, לאור התבדלותן ועצמאותן המוחלטת של הפראקציות הציוניות המרוכזות יהיה זה אופטימי מדי להניח, "שהחלטות הקונגרס השמיני יבוצעו על ידי כל הפראקציות הציוניות." זה מתייחס קודם כל לציוני רוסיה, שבראשם עומדת מפלגה ציונית יהודית, "מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקרטית היהודית פועלי ציון". בדרך כלל אפשר לחלק את ההסתדרות הציונית ברוסיה לשלוש קבוצות החותרות לכיוונים שונים, והלוחמות זו בזו בדרך קבע.

הקבוצה הראשונה, אלה מצדדי הרבנים. האחרונים, היות שאינם מוכנים לוותר על השפעתם ההיסטורית על ההמון היהודי, ייסדו את מה שנקרא הציונות האורתודוקסית, המכירה בכך שההתיישבות בפלשתינה רצויה, אבל שוקדת

28. המחבר ממצא בערכם של אירועי הפילוג בתוך ההסתדרות הציונית וכמשמעותם, ואפשר שיש כאן טרנספקציה נכונה באשר למשקלם הממשי של החוגים הטריטוריאליסטיים לאחר הפילוג.

29. הכוונה למפלגת פועלי ציון. ואולם המספר מוגזם ללא ספק.

להקפיד על התבדלות היהודים מעמים אחרים, ועל חיץ בין תרבות העם לבין התרבות האירופית. נציגי הפראקציה משתדלים בדרשותיהם לעורר את העם היהודי נגד הנוצרים, ולהחדיר בו את הקנאות היהודית עתיקת הימים. (מזרחי). הקבוצה השנייה אלה בעלי ההון, לרבות מספר מלומדים, שבכדי להציל את הונם שלא ייפול בידי ההמון המהפכני, ייסדו את הפראקציה הפרוגרסיבית, אשר קיבלה על עצמה כאידיאה בסיסית פעילות תרבותית-כלכלית. הפראקציה שואפת להשתלט על תנועת הפועלים ולנווט אותה בכיוון רצוי לה (ציונים פוליטיים ופראקציונרים).³⁰ ולבסוף, הקבוצה השלישית המורכבת מנוער לומד ופרולטריון אינטליגנטי ועובד, אשר הקימו פראקציה צעירה הוזה כאידיאה ובפרוגרמה שלה עם הפרוגרמה והיסודות של ה"בונד", אבל על בסיס לאומי.³¹ האידיאות הסוציאליות של הפראקציה הצעירה מקובלות על הקהל הפועלי, וגם על האינטליגנציה. האחרונה הכינה היטב את האפמרות שברעיון העברת היהדות לא רק לפלשתינה אלא גם לכל מדינה אחרת, ורצתה לנצל את הארגון המוכן כדי להסתייע בו למאבק בשלטון, ובהזדמנות מתאימה לנצל את האנדרלמוסיה הפנימית להקמת טריטוריה עצמאית בתחומי האיזור המערבי. הרעיון ה"ל" לא נראה כפנטזיה בעיני היהודים. הם טוענים, שלמעשה חלק מהאדמות באיזור הזה שייכות ליהודים, ואת יתר החלקים באיזור ניתן יהיה להמיר באדמות הנמצאות בידי יהודים בתחומי המחוזות ברוסיה הגדולה, שאליהם אפשר להעביר את האיכרים מהאיזור המערבי, שהתעשייה והמסחר במחוזות המערב שייכים ליהודים, ושכיבושם לא נעשה בדרך של כפייה אלא בדרכי שלום. אי לכך רשאים היהודים לראות עצמם בעליהם הממשיים של הטריטוריה הזאת. לצורך המאבק בפראקציה האורתודוקסית, וכדי לקרב אליה את הפראקציה הפרוגרסיבית, משכה הפראקציה הצעירה לצדה אישים מיומנים, שיגרה תועמלנים ונאומים אשר ערכו ויכוחים, נשאו נאומים וארגנו אגודות, וכו'.³²

30. ראוי לשים לב, שההערכה פה של הפראקציה או מה שנותר ממנה אחרי 1904 שונה בתוכנה ובנימתה ממה שנאמר בהערכה שהובאה קודם לכן. המחבר נסמך אל מקורות שונים, שנתחברו בעיתוי שונה, כלי שטרח לעמתם זה כנגד זה ולשוקלם במסגרת של ניסוח אחד.

31. הכוונה לפועלי ציון על כל גווניהם.

32. הערכות אלה מבקשות למעט מן הממשות של התנועה הציונית וצופות את התמוססותה הקרובה. מצטרפת לזה התחויה, שהארגון הציוני יהפוך כדיעבד לחממה או בית ספר בו מתגבשים הכוחות המהפכניים המאיימים על המשטר ברוסיה עצמה. מכאן שאין להקל ראש בסכנות הכרוכות בארגון הציוני, ויש לנהוג בו ככל חומר הדין עד כדי חיסולו. האיום היהודי איננו רק איום סוציאלי. לדעת המחבר הוא טומן גם אתגרים לשלימותה הטריטוריאלית של המדינה הצארית, כביכול מבקשים היהודים לכונו מדינה משלהם בתחום המושב היהודי, וכמובן תוך דחיקת האוכלוסייה המקומית. זה היסק מעניין ביותר מתורת הסיימיסטים. בשלב מאוחר יותר, בין פברואר לאוקטובר 1917, יתחילו להקים רפובליקה יהודית בדרומה של רוסיה ובקרים על ידי הסבת המוני יהודים לחקלאות. לא ידוע לי שום מקור יהודי המרמז על קיומה של מגמה כזו בקרב

בהמשך השתלשלותה, משהקיפה הציונות של הפראקציה הצעירה את כל צורכי השעה של היהדות וכללה אותם בפרוגרמה שלה, היא נעשתה למעשה יותר חיונית מן הציונות של יתר הפראקציות, וכתוצאה מכך קירבה אליה כוחות צעירים, ואת שכבת הפועלים.³³ בתנאים שנתהוו הצטמקה הציונות האורתודוקסית ונותרה בסביבה השמרנית, הקטנה בלאו הכי ביהדות, ואשר אין לה השפעה על ההמונים. הפראקציה הפרוגרסיבית שנשארה בידי הכורגנות משמשת להמוני הפועלים והנוער רק כשלב מעבר לפראקציה הצעירה.

כפי שמסתבר מהפרוטוקולים של הקונגרס השמיני, הציונים – רוכשי השקל הבודדים – מתלכדים בחוגים מקומיים, שבראשם עומדים הוועדים של רוכשי השקל. החוגים המקומיים והוועדים מתאחדים בהסתדרויות ארציות או בפרוציות: צירי החוגים או ההסתדרויות הארציות (הפרוציות) מתכנסים בוועדות כדי לפתור בעיות חשובות. הרשות העליונה של הציונים הם הקונגרסים, הבוחרים AC גדול וטן (Amt-Zion) – (הוועדים המרכזיים).³⁴ ברוסיה קיים ועד מרכזי של הארגונים הציונים (U.K.C.O.).

הוועד המרכזי הראשי, אוצר התיישבות היהודים והמשרד המרכזי של התנועה הציונית הכלל-עולמית נמצאים בלונדון.

ברוסיה חזקים הארגונים הציוניים הטהורים בייחוד בדרום וכמעט: בערים אודסה, וילנה, קייב, קישיניב, מינסק, ביאליסטוק ואחרים. באודסה קיים, חוץ מהוועד העירוני הציוני, מועדון ציוני וארגונים די חזקים של ציונים לומדים, ארגון דומה של ציונים לומדים קם בזמן האחרון בקישיניב בשם "צעירי ציון".³⁵ באחת הפגנות האחרונות של "לשכת המחוז הציוני הדרום-מערבי" תוארה המטרה והפעילות של הציונים כך: "אחשוורוש (היהודי הנצחי) הזקן הקיץ מתרדמתו. זקף את גבו הכפוף, בעיניו העייפות נדלק שוב אור בוהק של אמונה ותקווה. הוא שומע קול עז ושמח של ישראל הצעיר: "אליך, למולדת". די והותר לסבל בארץ נוכרייה, די לחרפה, לסבל, ללעג שסבלנו, די לשפיכת דמינו למען עמים אחרים. די לרעב, לעוני, לכניעה בפני האוחזים בשלטון... אנו הציונים, הפחנו בבני ישראל העייפים את השאיפה לרצות ולתבוע. אנו מארגנים את היהודים לעם יהודי, את רצון היהודים אנו מחשלים לרצון יהודי. הנפנו את נס התחייה הלאומית גבוה מעל לראשנו ותחתיו מתלקטים כל מי אשר לא דעך בהם הניצוץ של אהבת העם. השחרור העצמי הלאומי והאיחוד הלאומי, שמבשרת הציונות, כבר נתנו תוצאות ברורות, ויהודי אוסטריה דורשים נציגות

הסיימיסטים בשנים שלפני פרסום המסמך. עדות לרעיונות הסיימיסטים בשנת 1917 בעיזבון צ'ריקובר, בארכיון יי"א. ראה מאמרי, "המושבות החקלאיות היהודיות בפלך חרסון ערב המהפכה הבולשביקית וסמוך לאחריה (1917-1918)", מיכאל ו', תל-אביב 1980, עמ' קיא-קנב.

33. קלימוביץ' נוטה להפריז בכוחה של ההשפעה הסיימיסטית ובכוחן של הקבוצות שמקורן בפועלי ציון, לרבות מה שייקרא מפלגת הפועלים ה"ד היהודית פועלי ציון.

34. Aktions-Komitee, אין קלימוביץ' יודע לפענח את ראשי התיבות.

35. הכוונה לארגוני גימנויסטים, תלמידים אקסטרינים וצעירים אחרים.

לאומית בפרלמנט האוסטרי... מאז החלה ברוסיה מערכת בחירות לדומה [בית הנבחרים], הופיעו היהודים ברוב המקרים הודות לתעמולת הציונים כיחידה עצמאית – וכעת יש לנו בדומה קבוצה פרלמנטרית יהודית עצמאית. זה המקרה היחידי בחיים הלאומיים של היהודים מכל מדינות אירופה הקונסטיטוציוניות. אנו הציונים לא זו בלבד שעוררנו ומשיכים לעורר את הכבוד הלאומי והגאווה של עמנו, אנחנו גם הגנו בגופינו על חייו ושלומו: המכבים הצעירים מההגנה העצמית הציונית נפלו בקרב בין כוחות לא שווים, את מקומם תפסו מיד אחרים. בעיניהם של הלוחמים החדשים לוחבת אש של אומץ ואהבה לעמם עד להקרבה עצמית... לא קיימת היום שום תופעה בעלת חשיבות כחיי היהודים שאנו הציונים, בהיותנו חוזרים אהבה לוחטת לעם, איננו תורמים לה את עשייתנו היוקדת. לא פחות הקרבנו למען תחיית מולדתנו. במשך זמן קצר יסדנו את אוצר התיישבות היהודים, אשר פתח סניפים בירושלים, יפו וכירות. הקמנו קרן קיימת לרכישת קרקעות בפלשתינה בכספי הלאום ולתועלת העם כולו. היכינו שורשים ראשונים כפלשתינה, שכן חלקים ניכרים של האדמה שייכים עתה לקרן הלאומית (גאולת הארץ).³⁶

באמצעות הוועד האודסאי של "החברה לתמיכת בני ישראל עובדי אדמה ובעלי מלאכה", כפי שעולה מהדו"ח של הוועד, נכנסים סכומי כסף גדולים, מתשלומי דמי חבר ותרומות, וכן ממגביות וממכירת יצירות ספרותיות וכו'. ליד הוועד הזה קיימת "לשכת מידע פלשתינאית", שנוסדה ביוני 1906, בהשתתפות קבוצת עסקני ציבור מאודסה.³⁷

הביטאונים של הציונים הטהורים ברוסיה הם: בשפה הרוסית: Рабство [השחר] שיוצא לאור בפטרבורג החל מ־1907. בשפת יידיש "דאס יידישע לעבען" (החיים היהודים), היוצא לאור בוויילנה החל מ־1908. "דער פריינד" (החבר) שיוצא בפטרבורג, ו"העולם" בוויילנה, ועוד.³⁸ סיסמת הציונים והכתרות בהוצאות לאור שלהם היא תוכנית באזל, המגדירה את מטרות הציונות כדלקמן: "הציונות שואפת להקים מקלט בטוח במשפט גלוי למען העם היהודי כפלשתינה."³⁹

36. לא הצלחתי לאתר את הקטע במקורו. – מ"מ.

37. חלק מן היוזמות שהופעלו באודסה, לאחר שמנחם אוסישקין נטל לידיו את הנהגת הוועד באותה שנה.

38. אין קלימוביץ' מדייק, ואפשר שהוא מסתמך על תעודה השייכת לראשית 1908. העיתון הציוני ביידיש שיצא בוויילנה החל מ־1906 היה דאס יידישע פאלק. העיתון פסק להופיע במאי 1908. עיתון אחר ביידיש לא יצא במקומו. ראה ט' קירזשניץ, די יידישע פרעסע אין דער געוועזענער רוסלענדישער אימפעריע 1823-1916, מאסקווע 1926, עמ' 27.

39. הערה (בגוף הדו"ח): לפי צו מס' 5186 של הסנט הממלכתי מ־1 ביולי 1907 בעניין רישום האגודות הציוניות במינסק הוסבר, ששום ארגון ציוני לא יקבל אישור לפעילות ברוסיה, בגלל שהשאיפות הפוליטיות שלהם מוליכות להתבדלות של ההמונים היהודים לצורך מאבק אקטיבי בתנאי החיים המשפטיים של היהדות, ומחדדות את האיבה הלאומית כלפי האוכלוסייה השורשית. (חזור מס' 65470 של מחלקת המשטרה בנושא מס' 4 מ־21 במאי 1908).

החברה הטריטוריאליסטית האמריקאית היהודית (E.T.O.).

במקביל להסתדרות הציונית המשיכו לפתח פעילותן חברות התיישבות נוספות אשר דבקו בשיטתם הישנה של חובבי ציון המעשיים. ב־1898 ערכה החברה להתיישבות "עזרה" כפרנקפורט על המיין ובברלין, תצוגת הישגים של המושבות החקלאיות היהודיות בפלשתינה.⁴⁰ ב־1899 חברה לחברות העוסקות בעידוד ההתיישבות היהודית בפלשתינה "החברה להתיישבות יהודית" של הברון הירש, שתחילה ריכזה את פעילותה בארגונינה בלבד. עתה עברו לניהולה של החברה הזו המושבות היהודיות בפלשתינה, אשר לפני כן היו תחת חסותן של הברון אדמונד רוטשילד. ב־1890 נערך בפרנקפורט על המיין כנס נציגי החברות המיישבות כדי לעבד פרוגרמה כללית לפעילותם.⁴⁰

גם ברוסיה נוסדה חברה לא־מפלגתית דומה, אשר הציבה לעצמה מטרה לכוון את ההגירה היהודית לאמריקה. הנהלת החברה נמצאת באודסה ויש לה ביטאון, כתב העת "Еврейская Будущность" [העתיד היהודי]. מלבד זה רואים אור ביולטינים המדווחים על פעילות טריטוריאליסטית והגירתית מטעם הטריטוריאליסטים של ילץ, ובראשם ד"ר גולדברג, ובנוארשה - "שטימע פון פאלק" (קול העם).

השקפות E.T.O. מתמצות בנוסחה: "להשיג טריטוריה על בסיס אוטונומי למען אותם היהודים, שאינם רוצים ואינם יכולים להישאר במדינות בהן הם חיים עתה". חברת E.T.O. הנקראת לפעמים E.K.O. (חברה להתיישבות יהודית), או ביידיש: ייט"א (יידישע טעריטאריאליסטישע ארגאניזאציע) (הסתדרות טריטוריאלית יהודית).⁴¹

האכולוציה של הציונות בהשפעת הסוציאליזם המדעי

לאחר הקונגרסים הרביעי והחמישי מורת הרוח הקיצונית מן הזרם המרכזי בציונות גרמה לאיטה לפילוג. סיעות נפרדות הופיעו בציונות. אחת מהן, "הפראקציה הצעירה" של הציונים, הנאמנה ליסודות של תוכנית באזל, פרסמה מצע נפרד המסביר את סיבת פרישתה. לידם נעשתה הציונות "דיאקציונית". "במקומות רבים ובמיוחד באירופה המערבית מוצגת הציונות כעניין פילנתרופי ועסק כספי". להלן הובלט הכרסום "בעקרונות הדמוקרטיים" ו"האופורטוניזם ביחס לדעות קדומות דתיות, לאישים ולשלטונות החברה". לפיכך דבקה הפראקציה במשימה "לסעוד בציונות את עקרונות הדמוקרטיה, התרבות והשוויון בין כל היהודים בעתיד".⁴² פילוג רציני יותר בשורות הציונות נגרם

40. החברה נוצרה ב־1884.

41. השנה היא 1891.

42. הפירושים מעידים על בורות ועל ערבול המושגים. החברה הטריטוריאליסטית היהודית לא נקראה "אמיגרציונית", אף כי ראתה בשלבים מאוחרים יותר את עיקר תפקידה כהכונת ההגירה.

42. לא ברור למה מכון המחקר. מכל מקום מלמדת הפתיחה הזו, שהמחקר נסמך אל מקורות שונים ומעתיקים לתוך דיווחו, לא תמיד, כאמור, מתוך מאמץ להביאם לכלל סיפור רצוף ועקבי.

בגלל בעיית אוגנדה, שנדונה בקונגרס השישי וכללה נסיגה גלויה מן האידיאה היסודית של הציונות.

המתנגדים למה שקרוי "המרכז", שהורכב מציונים פלשתינאים ואוגנדיסטים, התכנסו מיד אחרי הקונגרס השישי במינסק.⁴³ כנס זה החליט, תוך כדי ציפייה למדינה פלשתינאית בעתיד, לעסוק בהטבת תנאי הקיום של הפרולטריון היהודי.⁴⁴ לצורך זה דובר על ייסוד קואופרטיבים, כינון קופות לאשראי זעיר, הסדר ההגירה, הקמת לשכות לסידור בעבודה, קופות פועלים וכד'. רבים מהמכונים חוגים "ציוניים" לא הסתפקו בפרוגרמה הכלכלית הצרה הזו. היו שעטו צביון לאומי דתי, כשהמטרה היתה בראש ובראשונה להגן על ייחודה הלאומי של היהדות, ולהשיג עבורה אוטונומיה תרבותית (המזרחי, התחיה וכו'). אחרים, בהמשיכם לפתח את הפרוגרמה הכלכלית של הכנס במינסק, הציבו במקום ראשון עקרונות סוציאליסטיים, בהניחם שגם העם היהודי ראוי לחיי אושר "במקלט היהודי לעתיד" על יסודי הסוציאליזם.

בדרך כלל כלל ההיסטוריה של התפתחות הציונות ברוסיה מלמדת על התגברות הדרגתית בחוגים "הציוניים" של Gegenwartsprogram, תוכנית עבודה בהווה, הרווחת כעת "בארצות הגולה", והיא מציבה עצמה כראשונה במעלה, כשבמקביל מתרחקת והולכת המטרה הסופית של הציונות ונעשית מעורפלת.

הופעתה של הפראקציה הדמוקרטית "הצעירה", המאבק על התרבות בקונגרס החמישי, הדין באותה השאלה בכנס במינסק, התפתחותם של ארגוני פועלים ציונים, פועלי ציון, הופעת הארגון הציוני הסוציאליסטי "חירות", כל אלה הם שלבים באותו התהליך – הסתייגות מהטקטיקה של שוויון נפש ביחס לסביבה, ומעבר לטקטיקה של מעורבות בחיים התרבותיים, הכלכליים, ולאחר מכן בחיים הפוליטיים בני זמננו.

הסיבה העיקרית לאבולוציה הזאת היא השפעת הסוציאליזם-דמוקרטיה היהודית, המאוחדת במסגרת "הבונד", על המוני הפועלים, שכמשקל-נגד לו הופיעה קבוצת "חירות".⁴⁵ והוא הדין כאשר נוסדה תנועת פועלים נרחבת בעלת אופי פרופסיונלי על ידי הסוציאליזם-דמוקרטיים. היא דרבנה מצדה ארגון פועלים ציונים

43. כנס המחאה של אומרי הלאו לתוכנית אוגנדה התקיים בתארוקוב בתחילת דצמבר 1903. מלבד ההחלטה על שיגור משלחת להרצל לדין בצעדים לביטול ההחלטה בדבר תוכנית אוגנדה, סיכמה ההתוועדות קווים מנחים לתוכנית פעולה מעשית בארץ-ישראל. בכל מקום שלהלן, בו מדובר המחבר על מינסק, מדובר למעשה בכנס תארוקוב.

44. כך מפרש המחבר את הדאגה לקידום אפשרויות העבודה ותנאי הקליטה של הפועלים היהודים בארץ, שכנס אומרי הלאו, ולאחר מכן "ציוני-ציון", תרמו על דגלם. תמונת הפרוגרמה המעשית לעידוד העשייה בארץ-ישראל עילה יפה מחיבורו של מנחם אוסישקין, "הפרוגרמה שלנו", הנוסח העברי דאה איר הספר אוסישקין, ירושלים 1934, עמ' 97-125.

45. הכוונה להסתדרות "חירות" מיסודו של נחמן סירקין, שקיימה זיקה אל הפראקציה הדמוקרטית והתעמתה עמה בשאלות המאבק נגד יק"א בארץ. הקרע בא בוועידה 1902. אחרי פולמוס אוגנדה נבלעה "חירות" בקרב הטריטוריאליסטים.

"פועלי ציון". לא בכדי הפך "המאבק בבונד" למוטיב דומיננטי במושבי ציוני רוסיה בבאזל לפני פתיחת הקונגרס החמישי.

מפלגת הפועלים הסוציאליזמוקרבית היהודית פועלי ציון

בהשפעת הציונים הצעירים המאוכזבים החלו להופיע, עוד בשנים האחרונות של המאה ה-19, בדרום-מערב רוסיה, ובחלקם בליטא ובפולין, חוגים של פועלי ציון, שביסוד פעולתם הונח הרעיון בדבר התבדלות מירבית של העם היהודי מעמים אחרים, ושל הפרולטריון היהודי – ממעמד הפועלים כולו של רוסיה. אולם במידה שמגמה זו התנגשה עם החיים, היא השתחררה בהדרגה מהאידיאה הראשונית של הייחוד הלאומי והבדילות, והארגון הפועלי-ציוני קיבל אופי של "חטיבה יהודית – העומדת ברשות עצמה – במפלגת הפועלים האינטרנציונלית".

הניסיונות הראשונים של פועלי ציון לנסח יסודות כלליים למצע מפלגתי וליסד מוקד ספרותי תעמולתי, לא נשאו פרי, ועל כן הופיעו בהדרגה, בכל איזור בנפרד, מרכזים עצמאיים מובילים של פועלי ציון. המרכזים בדרום היו: יקטרינוסלב ואודסה. בדרום-מערב: קייב. בליטא: מינסק, דווינסק, וילנה וויטבסק. במחוז שעל הוויסלה: וארשה ולודז'. נציגי מרכזים אלה היו מתכנסים לעתים קרובות לדון יחד בשאלות שהתעוררו.⁴⁶ אחת ההתוועדויות האלה התקיימה בחודש ספטמבר 1903 בעיר קייב, והיא ידועה בספרות היהודית בשם קונפרנציית "וורו'דניה". בקונפרנציה הוטעמו התגברות כוחה של התודעה העצמית הלאומית אצל הפרולטריון היהודי בשנים האחרונות, בצד העדר אפשרות למצוא פורקן ויישום לשאיפות הלאומיות בתוך שורות המפלגות היהודיות הקיימות. אושרו שם החלטות מיוחדות על הציונות ועל הבונד, בהן הודגשו, מחד גיסא, העדר ביסוס מדעי, האופי הועיר-בורגני ופגמים אחרים בתנועה הציונית, ומאידך גיסא האופי המתכולל של ההשקפות הבונדאיות, העדר כל אנליזה רצינית של המצב הכלכלי של ההמונים היהודיים וכד'. ההתוועדות, לאחר ששמעה שורה ארוכה של הרצאות וויכוחים בנושאים אלה, הגיעה לסיכום פה אחד, שנכון לעכשיו אין אפשרות להקים מפלגה יהודית סוציאליסטית חדשה, שתקיף חלק משמעותי של המוני הפרולטריון היהודי, ויחד עם זאת תהיה בעלת קונצפציה לאומית פוליטית אחת והרמונית. לאחר קבלת הסיכום החליטה ההתוועדות להגביל עצמה להוצאת כיסאון מיוחד בשם "וורו'דניה", בו ינוהל ויכוח נמרץ בכל השאלות שנדונו. לאחר סיום הוויכוח תעלה על סדר היום שאלת הקמת מפלגה חדשה.⁴⁷ אלה היו החלטות הקונפרנ-

46. תיאור נאמן של תהליך התהוותן של קבוצות פועלי ציון השונות, על הנוסחים האידיאולוגיים השונים.

47. תיאור מפורט של קונפרנציית קייב אצל כן-אדיר, "צום אויפקום פון דער יידישער סאציאליסטישער ארבעטער פארטיי י"ס", בקובץ סאציאליסטישער טעריטאריאליזם, זכרונות און מאטעריאלן צו דער געשיכטע פון די פארטייען ס"ס, י"ס און "פאראייניקטע", פארוו 1934, עמ' 21 ואילך.

ציה. כתוצאה מכך הופיעו בתורל מספר גיליונות של ה"וורוודניה", אבל מפלגה סוציאליסטית יהודית חדשה ויחידה לא קמה. גורלן של המגמות שהוצגו בקונפרנציה היה כדלקמן: האלמנטים הסוציאליסטיים של הציונות המשיכו לפעול בין ההמונים, ובאביב 1905 נוסדה מפלגת הפועלים הציונית הסוציאליסטית. פועלי ציון המשיכו בקיומם הנבדל.⁴⁸ על מעמד מסויג הקפידו במשך זמן מה מספר אישים שהיו עסוקים בביטאון "וורוודניה", וקיבלו את הכינוי "וורוודנצים". רק באפריל 1906, לאחר שפעלו זמן-מה בין ההמון היהודי, מילאו שורותיהם ביהודים סוציאליסטים אשר נטשו מפלגות רוסיית והתאחדו עם חלק של פועלי ציון, הם ייסדו מפלגת פועלים יהודית סוציאליסטית חדשה, אשר ניסחה פרוגרמה מיוחדת משלה לפעילות לאומית פוליטית.

ועידת ה"וורוודניה" גיבשה איפוא שלושה עקרונות ראשיים עליהם חייבת להתבסס תנועת פועלים יהודית: 1. סוציאליזם כיעד סופי. 2. מאבק מהפכני נגד משטר של שלטון יחיד ביורוקרטי. 3. טריטוריאליזם, ז"א שאיפה להשגת טריטוריה חופשית עצמאית למען העם היהודי כפתרון רדיקלי ומלא של הבעיה היהודית.⁴⁹ על אף ההזדהות הכללית עם שלושת העקרונות האלה, לא פסקה ההתרוצצות הארגונית והרעיונית ששררה בשורות "פועלי ציון". על אכן נגף זו גם לא הצליחו להתגבר שני כתבי העת – "וורוודניה" בשפה הרוסית ו"די יודישע פרייהייט" בווארסאן, אשר ראו אור מיד אחרי הוועידה ובהתאם להחלטותיה. כתבי העת תרמו אומנם רבות להסברת ההשקפות התיאורטיות של "פועלי ציון", נקראו ברצון ואף הופצו על ידי ארגוניהם. ברם עקרונית התייחסו רובם בשלילה למגמת ה"וורוודניה". ההסבר לכך הוא, שבשאלות סוציולוגיות כלליות התבטאו כתבי עת אלה ברוח סוציאליזם רבולוציונרית והמארקסיזם הביקורתי, שעה שהמוני פועלי ציון ניצבו בהשקפת עולמם ההיסטורית על יסוד המארקסיזם האורתודוקסי. מלבד זה היו עוד קשיים חיצוניים, טכניים, אשר הפריעו להתקרבותם ומיזוגם של ה"וורוודנצים" ו"פועלי ציון" במפלגה יהודית סוציאליסטית אחת.⁵⁰ וכך בשנים 1905–1906, דהיינו בעת שברוסיה החלה הופעתה הגלויה של התנועה הפוליטית, נחשף המון העם היהודי כאורגאניזם מפולח שתי וערב מפלגות, פראקציות וקבוצות. חלק מהפרולטריון היהודי נמצא תחת השפעתן של מפלגות כלל-רוסיות: הסוציאלי-דמוקרטית והסוציאלי-רבולוציונרית, וגם של מפלגות לאומיות של עמים אחרים: פולניות, אוקראיניות וכד'; החלק האחר של הפרולטריון היהודי נספח לשורות מפלגות יהודיות לאומיות פוליטיות: בונד, ציונים סוציאליסטים, פועלי ציון

48. לשון אחר לטענה, שלא כל חוגי פועלי ציון הצטרפו למפלגת ה"ס", ואיתם מי שהמשיכו להגות ביוזמה של ה"וורוודנצים".

49. דר"ח קונפרנציית "וורוודניה", לנובון 1904. המחבר חוזר להחלטות שנתקבלו בקונפרנציה של קייב.

50. מתתיהו מינץ, "שלוש תעודות מימי פולמוס וורוודניה, ערב ועידת פולטאוה של מפלגת הפועלים היהודית הסוציאלידמוקרטית 'פועלי ציון'", *הציונות*, ה' תל-אביב 1978, עמ' 310 ואילך.

ומפלגת הפועלים הסוציאליסטית היהודית. השפעת הארגונים הפוליטיים הלאומיים, במיוחד אלה שנוסדו מקרוב, התגברה והלכה בסביבה היהודית, ולאחר שהשיגה כוח ניכר בקרב הפרולטריון היהודי, היא חדרה לאטה לתודעה של הבורגנות היהודית. הציונות נתבעה לבחון את הפרוגרמה שלה – ובמיוחד את הפרוגרמה של הפעילות ברוסיה. בכנס בהלסינקי בשנת 1906 ניסחה ההסתדרות הציונית הרוסית שורה של הנחות חדשות, המגדירות את יחסה של המפלגה לבעיות הלאומיות-פוליטיות המעסיקות עכשיו את העם היהודי. בוועידה בהלסינקי עשתה הציונות צעד קדימה בדרכה. בהלסינקי השליה מעליה הציונות – הרוסית בראש ובראשונה – את היחס האדיש לבעיות ושאלות פוליטיות. בהלסינקי הורו לחברים בתנועה הציונית לעסוק בכרית עם כל האלמנטים הפרוגרסיביים בנושא החריף של בנייה לאומית פוליטית כאן, באופן שלא יהיה תלוי בשאיפה של הציונות לציון.

ההחלטות שהתקבלו בוועידה השלישית של הציונים, שהתקיימה בנובמבר 1906 בהלסינקי, מראות עד כמה אילצו פועלי ציון וציונים סוציאליסטים אחרים את הציונים "הטהורים" לסגת מתוכנית באזל.

בקטע "המצע הפוליטי של הציונים ברוסיה" נאמר בין היתר: "בהכירה, נוסף לכך, שבארצות הגולה יכולים ארגונים לאומיים להתפתח רק בתנאי הכרתם מצד המדינה, דבר שהוא אפשרי רק אם משטרן של הארצות הללו הוא משטר דמוקרטי, מאשרת הוועידה השלישית את הצטרפותם הטבעית של ההמונים הציוניים אל תנועת השחרור של העמים הטריטוריאליים של רוסיה ומוצאת להכרחי, על רקע השינוי המתבצע של המשטר הממלכתי ברוסיה, את איחודה של היהדות הרוסית להשגת ההכרה בלאומיות היהודית ובשלטונה העצמי, המאושר על ידי החוק, בכל העניינים הנוגעים לחיים הלאומיים היהודיים. לאור החלטה זו תגן ההסתדרות הציונית ברוסיה על המצע שלהלן: 1. "דמוקרטיזציה של המשטר הממלכתי על יסודות פרלמנטריים קפדניים, חופש פוליטי רחב, אוטונומיה של המחוזות הלאומיים וערובות לזכויותיו של המיעוט הלאומי". "כתנאי מוקדם והכרחי לארגון יציב ומוצק של האוכלוסייה היהודית ולהתפתחות תם החופשית של כוחותיה הלאומיים ופעילותה העצמית הלאומית, מצטרפת ההסתדרות הציונית ברוסיה בשלימות אל הדרישה, שהובעה על ידי היסודות הפרוגרסיביים של כל העמים הטריטוריאליים ברוסיה, בדבר דמוקרטיזציה של המשטר הממלכתי על יסודות הפרלמנטריזם, שיווי זכויות כללי בלא הבדל מוצא, דת ומין, חופש המצפון, ההבעה, ההתאגדות והאסיפות, חופש השביתה וכדומה".⁵¹ להגשמת כל המשימות האלה, נאמר במצע, מנהלת התנועה הציונית ברוסיה פעילות פוליטית עצמאית, כאשר למען מטרת קונקרטיות של התנועה הציונית היא מהפשת הסכמה עם מפלגות ואיגודים אחרים, אם וכאשר הפרוגרמה שלהם אינה עומדת בניגוד למשימות הציונים ברוסיה.

כל המובאות מתוך החלטות הוועידה השלישית של ציוני רוסיה מוכיחות

51. אני מכיח את הטובאות של המחבר על פי נוסח התרגום העברי של א' רפאלי (צנצפר),

"ועידות ארציות של ציוני רוסיה", בקיבוץ קציר א, תל-אביב 1964, עמ' 97-102.

בהירות, שעל אף ההתבטאויות המעורפלות חייבו ציוני רוסיה במלואה את הפרוגרמה של פועלי ציון, ובטקטיקה שלהם ובמשימותיהם סטו לחלוטין מתוכנית באול. בפרוגרמה הזו הם מודים עתה בסעיף הראשון בלבד, דהיינו שהמטרה הסופית היא שאיפתם ליצור בפלשתינה מקלט בטוח במשפט גלוי. אף למטרה הסופית הזו מתייחסים ציוני רוסיה בספקנות. "עניין הציונות - אומר אחד הציונים מטומסק - להכין את העם ואת הקרקע בהדרגה לזמן בו יינתן לעם להתאחד לגוף אחד. למה מכקשים אנו בעצם אדמה מן השולטן, למה הננו משתדלים. אשיב על כך בשאלה. על שום מה מראים לילד שרק מתחיל ללמוד לקרוא, ספר עם תמונות. מפני שאנחנו רוצים לפתח אצלו בלי משים רצון לקריאה. זה מה שקורא עכשיו: כל ההשתדלויות היוזמות על ידנו אינן מוסברות אלא ברצון להראות לעם היהודי שאיננו נרדפים עד כדי כך שאיננו מעזים להרים ראשו. אם נפעל בצורה זו נצליח בהדרגה לאסוף מתוך העם את המספר הדרוש לנו כדי לצאת למאבק האחרון על זכויותינו לחופש, התועלת העממית תבוא לידי ביטוי מאלה." זהו היעד הסופי האמיתי של הציונות הרוסית, בה פלשתינה היא רק "תמונות" לפשוטי העם.

התנועה הלאומית הקיפה יותר ויותר חוגים בעם היהודי. בשנת 1905 קמה "ברית להשגת מלוא הזכויות לעם היהודי ברוסיה", אשר הציגה מצע פוליטי צנוע למדי ודרישות לאומיות בלתי מוגדרות. בכנס, שתחת דגלו נצטרפו אלמנטים שונים ומשונים מן הבחינה הפוליטית, נמשך כל הזמן עימות קשה. ולמרות שפרשו ממנו לבסוף נציגים שמאליים יותר, התלקח על הרקע הלאומי דווקא עימות בין הציונים לנציגים המתבוללים יותר של הברית. כפועל יוצא מההתנצחות הפנימית הזו התפוררה הברית למעשה, אף כי לא פורמלית. וכיון שלציונים נשארה התנועה הציונית, חשו האלמנטים המתבוללים, כי גם להם נחוץ ליסד "מפלגה" משלהם. כך הופיעה "הקבוצה העממית היהודית", אשר כללה בשורותיה ללא ספק שיעור בולט של מתבוללים. אך גם קבוצה זו, בהשפעת הזמן, הופיעה עם מצע בו תפסו התביעות הלאומיות מקום מוגדר. יש לציין, שאלה שלא היו מרוצים מהדרישות הלאומיות הצנועות של הקבוצה העממית, ייסדו "מפלגה עממית יהודית", אשר במצע שלה שיוותה משקל ניכר למומנט הלאומי, והקצתה מקום מיוחד לתביעות הלאומיות. מפלגה זו לא ריכזה סביבה למעשה מספר משמעותי של חברים, ועד עתה בכלל לא הוכיחה כשום דבר את פעילותה הממשית.⁵²

52. המפלגה העממית היהודית נוסדה בהתאם לפילוסופיה הפוליטית ולפרוגרמה שהיתהוה ההיסטוריון היהודי שמעון דובנוב. בסך הכל התיאור של הסוקר קולע ככל הקשיר להתפתחות הברית להשגת מלוא הזכויות לעם היהודי ברוסיה. המלה "מלוא" ניצבה במקומו של הדיון, ונתפרשה על ידי באי הכנס פירוש שונה. "השמאל", בלשון המחבר, אלה נציגי הזרם הלאומי האוטונומיסטי שכיוון תביעותיו להבטחת הזכויות הלאומיות של היהודים ברוסיה. דובנוב ותומכיו הטעימו את התביעה למתן אישור בתוקף היסוד המוקרסית של רוסיה לאוטונומיה הלאומית הפרסונלית שתוענק לציבור היהודי ברוסיה. דיון בעבודת הברית להשגת שוויון זכויות, אצל בנימין מיצנמכר, הברית להשגת מלוא הזכויות לעם היהודי ברוסיה, עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך בהיסטוריה

מסובך ומפותל פסיפס הזרמים הלאומיים-פוליטיים החוצצים את ההמון היהודי בן ששת המיליונים.⁵³ אם נוסיף על כך את עובדת השתתפותם הוודאית של היהודים בכל המפלגות הפוליטיות הכלליות, תתברר לנו הרגישות הפוליטית הבלתי רגילה והפעילות הפוליטית האינטנסיבית, המציינת את חיי היהודים ברוסיה. ואין בכך פלא. בהשפעת הדת והתלמוד חולמים היהודים יומם וליל על היום המאושר של גאולתם, וכבר בגיל צעיר הם סופגים את העניין בתנועה פוליטית והציפייה לתמורות הפוליטיות מכניפה אותם. עם זאת, אין העם היהודי החולם על שהרורו הפוליטי זונח את משימות חייו הפנימיות ואת הבעיות הלאומיות העולות על רקע זה.

לאחרונה נודעה הפראקציה של "פועלי ציון" ברוסיה בהתפתחותה ובארגונה הרחב והנמרץ, שהתבטא בייסוד ועד מרכזי וועדים נפרדים וארגונים ברוב הערים החשובות שיש בהן אוכלוסייה יהודית. במרוצת 1902 ותחילת 1903 נשאה פעילותם של פועלי ציון אופי שקט וכלכלי טהור. הם פעלו מתוך סולידריות עם מפלגת הפועלים היהודית ה"בלתי תלויה" וביחסם לפועלים לא חרגו ממסגרת של דרישות כלכליות. ואולם כבר בקיץ 1903 חשפו עצמם הפועלים היהודים הבלתי תלויים על ידי שורה שלמה של שביחות בערים הדרומיות, שהצטיינו באופיין הסוער, ומאותה עת הפועלים היהודים, ובתוכם גם פועלי ציון, כללו בפרוגרמות שלהם תביעות פוליטיות.⁵⁴ מפלגת "פועלי ציון" שותפה לכל העקרונות של "הסוציאליזם המדעי": היא שואפת לארגן את הפרולטריון היהודי על יסודות הסוציאליזם-דמוקרטיה ומכירה בכורח של מאבק פוליטי אקטיבי, אשר מטרתו לשנות ולסלק את היסודות הבסיסיים של המשטר המדיני הרוסי.

בראש מפלגת "פועלי ציון" עומד ועד מרכזי המורכב מ-7 אנשים.⁵⁵ אלה מחולקים ל-2 צוותים: צוות המערכת וצוות הארגון, בכל אחד מהם 3 חברים. השביעי משתייך לשני הצוותים. הוועד המרכזי מתכנס לא פחות משלוש פעמים בשנה. לצורך קבלת החלטות כלליות, ארגוניות וטקטיות מתכנסת כל ארבעה חדשים מועצה מפלגתית, המורכבת מנציגים של הוועדים האזוריים, ונציגים

של עם ישראל, האוניברסיטה העברית, אוקטובר 1973. הזרמים הציוניים-סוציאליסטיים הבהוד לא השתתפו בעבודת הברית.
53. העריכה רווחת על מספר היהודים ברוסיה בעת זאת. העריכה זאת נתאשרה גם בסקר מטעם החברה הסטטיסטית היהודית שנתפרסם בשנת 1917:

население России, по данным переписи 1897 г. и по Еврейское. новейшим источникам, Петроград 1917

54. על ראשיתם של פועלי ציון וכעיקר על המינסקאים, וגם על מערכת הויקות ביניהם לבין "הבלתי תלויים", ראה מאמרו של משה מישקינסקי, "צמיחת הציונות הפועלית ברוסיה", בקובץ שורשים א, תל-אביב 1979, עמ' 269-319.

55. כאן דילג המחבר הישר למפלגת הפועלים ה"ד היהודית פועלי ציון מיסודו של ב' ברכוב, והתעלם מכל שלבי הביניים - הוכחה נוספת שהחיבור הוא ביסודו קומפליציה אקלקטית מדיוחים שהיו מונחים לפניו, ולא סיכום אנליטי העומד ברושט עצמו. הפרטים על תקנות הארגון מצוטטים כאן על פי החלטות הוועידה הראשונה מן המניין של מפלגת פועלי ציון, אוגוסט 1907, בקראקוב.

משני הצוותים של הוועד המרכזי (אחד מכל צוות) – כולם בעלי זכות החלטה. החלטות של המועצה המפלגתית מחייבות את הוועד המרכזי, אבל מועצת המפלגה אינה יכולה לקבל החלטות הנוגדות את החלטות של ועידת המפלגה. ארגון זה [תקנון] עובד ואושר בוועידת מפלגת פועלי ציון שנת 1907, ונכללו בו החלטות כדלקמן: 1. כל המוסדות של מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקרטית היהודית, חייבים לסייע בכל כוחם לאיגודים המקצועיים; 2. על כל חבר מפלגה להצטרף לאיגוד המקצועי שלו ולהיות פעיל בו; 3. אין להצטרף לאיגודים מקצועיים שאינם לוחמים, ז"א כאלה שאינם מכירים במלחמת המעמדות; 4. חובה להפוך את האיגודים המקצועיים ללגאליים ולקיים על ידם ועדי תעמולה לאומיים יהודיים עם תקציב נפרד ומשרד הגירה נפרד, אשר יפיץ ביולטינים על מצב שוק העבודה בארצות ההגירה, ובמיוחד בפלשתינה; 5. כל חבר מפלגה חייב להכניס כל שבוע 2 קופיקות לצורכי הוועד המרכזי.⁵⁶ בבולטין מס' 10 שהופץ בעקבות הוועידה אישר הוועד המרכזי את ההחלטות בדבר הכרח "לחדור לתוך התנועה המקצועית של מעמד הפועלים, להתקשר אליה בחוטים חזקים, להתחיל בפעולה פוליטית רחבה ולפתוח במדיניות פרולטרית במפעל העבודה הריאלית בפלשתינה".⁵⁷ בחורש יוני 1908 התקיימה בעיר לבוב ועידה מן המניין, מה שמכונה "Parteitag" של מפלגת פועלי ציון. בוועידה הני"ל נוכחו רק נציגים של הארגונים הגליצאיים של פועלי ציון, ושני צירים בלבד מרוסיה, ממלכת פולין וליטא, החיים בגליציה,⁵⁸ והם: 1. יהודה נוסבאום העורך הרשמי של עיתון פועלי ציון גליציה "דער יודישער ארבייטער".⁵⁹ 2. כתריאל – העורך המעשי של אותו עיתון, מהגר פוליטי מפלך מינסק.⁶⁰ עם סיום הוועידה עברה המערכת של "דער יודישער ארבייטער" לעיר לבוב, וכתריאל, שחי עד אז בקרקוב, עבר גם הוא ללבוב.⁶¹ בכנס בלבוב התקבלו ההחלטות הבאות:

56. הדו"ח על ועידת קראקוב השתמר בעיזבון ברוכוב, בארכיון העבודה. פורסם בקובץ *ועידת קראקוב של מפלגת פועלי ציון ברוסיה, 1907 (תעודות)*, ההדיר והוסיף מבואות והערות מתחיהו מינץ, תל-אביב 1979.
57. חזור אגף המשטרה 25 בספטמבר 1907, מס' 135654. התרגום העברי של החזר ראה אור כנספה לקובץ התעודות על ועידת קראקוב, שם, עמ' 201.
58. אין המחבר מבחין בהבנת ארגונית בין פועלי ציון ברוסיה לבין פועלי ציון בגליציה, או אילו כך נמצאה לו הדרך להתגבר על מצוקת הערפל האינפורמטיבי על פועלי ציון הרוסיים, שנמצאו בתקופה הני"ל כשפל ארגוני. מדובר פה בוועידה הרביעית של פועלי ציון בגליציה, שהתכנסה בלבוב בימים 5-6.1908. לא היתה לוועידה הזאת שום נגיעה לענייני פועלי ציון ברוסיה.
59. יהודה נוסבאום היה איש קראקוב ומזכיר המפלגה באוסטריה לעת הוועידה הרביעית.
60. שלא ככתריאל (ליאון חזנוביץ' – שוב), לא היה יהודה נוסבאום יליד רוסיה, והכללתו בין "צציגיה" הרשמיים של המפלגה הרוסית בוועידת פועלי ציון באוסטריה היא כל כולה שרירותית. הוא הדין לגבי ליאון חזנוביץ', שהשתתף בוועידה מכוח העובדה שהיה עורכו של העיתון ופעיל במקביל במפלגה. את עריכת העיתון קיבל על עצמו חזנוביץ' ככתריאל ב-1908, עם התפטרותו של העורך הקודם ליאון שושהיים.
61. פרטים אלה אינם מדויקים, ההשתלשלות כולה מובאת על ידי שבתאי אונגר, *פועלי ציון בקיסרות האוסטרית 1904-1914*, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב, 1985, עמ' 135 ואילך (להלן: אונגר).

משייגו את הסכמת המפלגה הסוציאלי-דמוקרטית של מלכות פולין וליטא, החליטו פועלי ציון להצטרף אליה באותם תנאים כמו ה"בונד".⁶² אולם לצורך התחברות סופית, חייבת המפלגה לפנות בעיתוי מתאים אל ועד האינטרנציונל הסוציאליסטי בבריסל, בו תלויה ההכרה במפלגת פועלי ציון כמפלגה סוציאליסטית עם זכות לנציג מטעם בוועידה הבינלאומית.

ההחלטה הסופית נדחתה עד לפתרון הבעיה העקרונית של הצטרפות המפלגה על בסיס אוטונומי-פדרטיבי לסוציאלי-דמוקרטיה. כללית החליטו פועלי ציון להסכים לכל התנאים, גם אם בתחילה לא יהיו נוחים לעמדת המפלגה.

השאלה השנייה נגעה בצד הפיננסי ובצד הניהול הפנימי של המפלגה. לאחר בדיקת התקציבים של קבוצות נפרדות ולאחר אישורם, החליטה הוועידה ברוב קולות לבחור את חברי ההנהלה המרכזית. עליהם מוטל המשך ניהול יתר העניינים של המפלגה. מלבד זה הוחלט, שלאחר התחברות המפלגה עם הסוציאלי-דמוקרטים, תזמנה בכל שנה ועידות מפלגתיות, אליהן יוזמנו נציגי הבונד והסוציאלי-דמוקרטים.⁶³ בחודש אפריל 1909 צריכה היתה להתקיים בעיר לבוב ועידה של מפלגת פועלי ציון.⁶⁴ הוועידה לא התקיימה, ומי שהגיעו אליה הוזמנו לקונפרנציה.⁶⁵ בקונפרנציה גילה העורך דין הווינאי ד"ר מרגוליעס, חבר הוועד המרכזי של המפלגה,⁶⁶ שהוועידה נדחתה בגלל שתי סיבות: 1. היות שבקונגרס הציוני השביעי שנערך בשנת 1905 הוחלט לקיים כנסים משותפים של המפלגה הציונית ו"פועלי ציון", דרשה המפלגה הציונית לדחות את הוועידה של פועלי ציון כדי להתכונן לקונגרס הציוני הקרוב.⁶⁷ 2. לאחר

62. בעל הדיווח משבח מין בשאינו מינו. קודם כל לא מדובר בפנייתו של מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקרטית היהודית פועלי ציון (הברוכוביסטים), אלא בהשתדלות של מפלגת הפועלים הציונית הסוציאליסטית, שפנתה למפלגה הסוציאלי-דמוקרטית הרוסית – לא למפלגה הסוציאלי-דמוקרטית של פולין וליטא (SDKPiL), וכאן הטעות השנייה – כדי להסתמך אליה בתנאים של הבונד. כמובן שהפנייה נעשתה על מנת לקבל את האישור של לשכת האינטרנציונל. היאור השתלשלות, בחיבור לשם קבלת תואר דוקטור של צביה בלשן, *הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון 1907–1920*, אוניברסיטת תל-אביב, 1992, עמ' 149 ואילך.

63. גם זו אינפורמציה הנוגעת למפלגת ה"ס"ס.

64. בחודש אפריל התקיימה כלבוב הקונפרנציה השמינית של ציוני גליציה. המחבר ממשיך ככל המסתבר לערב אירועים גליצאיים באירועים של מפלגת פועלי ציון ברוסיה, ומערפל את התמונה.

65. בחודש אפריל 1909 לא תוכנן ולא נדע שום אירוע הקשור במפלגה הרוסית של פועלי ציון. לספטמבר 1909 נקראה הוועידה השנייה של פועלי ציון הרוסיים, אשר הוכרזה מטעמים מסוימים בקונפרנציה. ואולם עניין זה חורג מתחומי הזמן של סקירת קלימוביץ'. ואפשר שהכוונה היא למועצת המפלגה בגליציה, שהתכנסה ב-30.5.1909, שבמקורה היתה צריכה להיות בגדר ועידה, שהוסבה ברגע האחרון למועצה.

66. בהנחה שהמידע נשאב מאירוע ציוני גליצאי כללי, יכול הדיווח להתכוון לד"ר יצחק (איזידור) מרגלית. ואולם אם מדובר במועצת סטאניסלאבוב, הרי אפשר שהכוונה היא לד"ר יוסף מרגליות.

67. אין עמי הקשר לניסוח, וממילא לטעויות.

פרסומה של החוקה התורכית פתחה המפלגה הציונית מחלקה בקונסטנטינופול, שנועדה להפיץ את הרעיון הציוני בין יהודי תורכיה, ולתת מהלכים לרעיון ההתיישבות בפלשתינה.⁶⁸ מפלגת פועלי ציון מצאה את הרעיון נכון ומרעיל, ובהסתייעה בציר הפרלמנט התורכי היהודי קראסו, ניגשה במרץ לארגון מחלקה משלה בקונסטנטינופול.⁶⁹ את כל הפעילות הארגונית מנחים מנהיגיה ומייסדיה של פועלי ציון – רומנובסקי⁷⁰ וב' ברוכוב, ולא ניתן ברגע זה לנתקם, ולו לימים מספר, מן העבודה התובעת את נוכחותם הקבועה. ללא שני העסקנים הבולטים האלה לא תוכל להתקיים ועידת פועלי ציון. הקונפרנציה ארכה יומיים (25-26.4).⁷¹ מלבד סוגיות משניות בעלות אופי טכני מובהק, כמו הסדר השקל, סוגי התעמולה בגליציה המערבית וכו', נדונו עוד שתי נקודות חשובות: א. דיווח על פעילות פועלי ציון ברוסיה ומלכות פולין, ב. האירועים האחרונים במפלגת הסוציאליסטים הציונים.

הדיווח על פעילותם של פועלי ציון עורר ויכוח ממושך וסוער. מהדיווח הסתבר שקבוצות נפרדות של המפלגה הזו קיימות בזוארשה, לודז', לובלין, ראדום, כנדין, קובנה, גרודנה, ביאליסטוק, קייב, חרקוב, ברדיצ'ב, אודסה, קישינב, כמעט בכל ערי הנפות של פלך וילנה וגרודנה, וגם במספר ערים בווהלין ופודוליה. לפועלי ציון משתייכים על פי רוב סטודנטים וחבנים – צעירים בגיל 18-25.⁷² על אף גודלה המספרי של המפלגה פעילותה חלשה, והקופה של הוועד המרכזי ריקה כמעט. לאחר ויכוחים רבים התקבלה ההחלטה הבאה:

הקונפרנציה דורשת מהוועד המרכזי ביצוע החלטות הוועידה משנת 1908, אשר קבעה: היות שאין אפשרות להוציא לאור ברוסיה ובממלכת פולין ביטאונים מפלגתיים, מחויב הוועד המרכזי של פועלי ציון לספק ספרות מפלגתית לחברים ברוסיה ובממלכת פולין. תשומת לב מיוחדת יש להפנות לאספקה מסודרת של הביטאונים המפלגתיים "דער יודישער ארבייטער" היוצא לאור בלבוב ו"מוריה". נוסף לכך התקיימה בוועידה החתמה על התחייבות כספית במטרה להוציא לאור ביטאון מפלגתי חדש בעל אופי עיוני, אשר גיליונו

68. נרמו כאן כינון הלשכה הציונית בראשותו של אביגדור יעקובסון באוגוסט 1908, עניין החושף את הפוליטיקה של הוועד הפועל הציוני לגבי תורכיה.

69. המחבר תולה פעילויות של אביגדור יעקובסון בקושטא בפועלי ציון, ואין רגליים לדבר. העניין בפעילות הקשורה כתורכיה, אף שעלה בקרב פועלי ציון בארץ מיד לאחר מהפכת התורכים הצעירים, זכה לברכת הברית של פועלי ציון רק בקונפרנציה השנייה של הברית, בדצמבר 1909. מועד שהוא מאוחר לסקירתו של קלימוביץ'.

70. רומנובסקי אהרן צבי היה חבר פועלי ציון באנגליה, ועשה שם כעורך העיתון היומי ביידיש די צייט. לא היה פעיל בזירה של הברית ולא השתתף בשום קונפרנציה של הברית העולמית של פועלי ציון. אפשר ששמו של שלמה קפלנסקי הוחלף ברומנובסקי. ואכן קפלנסקי וברוכוב ניהלו שניהם את לשכת הברית העולמית אחרי הקונפרנציה הראשונה של הברית באוגוסט 1907.

71. חזרה לוועידה השמינית של ציוני גליציה באפריל 1909, שלקפלנסקי וברוכוב לא היה שום קשר. ברוכוב שהה באותו זמן בבלגיה.

72. איננו יודעים לאיזה מעמד פורמלי מכון הכתוב, וממילא קשה לאמת את המידע. ואולם אפשר שבמועצת סטאניסלאבוב הושמע דיווח על המצב ברוסיה.

הראשון יופיע ביוני.⁷³ לעורך העיתון נבחר יוסף מלר. הוועידה החליטה גם לדרוש מהוועד המרכזי לשגר למלכות פולין מארגנים מנוסים.

נקודה שנייה חשובה שנדונה היה המעבר של ד"ר חיים זייטלובסקי ממפלגת הסיימיסטים לפועלי ציון. המעבר לווה על ידי פרסום של גילוי דעת, בו הציג ד"ר זייטלובסקי את יתרונותיה של פרוגרמת פועלי ציון על פני הפרוגרמות של הציונים הסוציאליסטים והסיימיסטים, וקרא לכל בעלי התכונה לעבור לפועלי ציון. בדיון בשאלה זו החליטה הקונפרנציה לפנות אל הוועד המרכזי בהצעה לקבל לשורות פועלי ציון ציונים סוציאליסטים וסיימאים רק כבודדים ולא כארגון שלם.⁷⁴ לאחרונה יש לציין פעילות ערנית יותר של מפלגת פועלי ציון באיזור הדרום-מערבי, אשר בראשה עומדת לשכה דרום-מערבית זמנית הנמצאת באודסה והמפרסמת חוזרים לעתים מזומנות, וגם עוסקת בהכנות לקונפרנציה הרוסית שעומדת להתקיים בקרוב, ולאחריה ועידה כלל-עולמית.⁷⁵ כפי שעולה מחוזר מס' 5 מ'11 ביולי 1909, טורח המשרד לרוב בגביית "מסים" למען קרן הצירים, והוא קשור לנקודות הבאות: אקרמץ, גוליה פריסטן, דרוינה, קמיניץ פודולסק, קישינב, קאלארש, אודסה, פינסק, פולטובה, סימפרופול, סורוקי, טולצין, אונגני ווינה.

על פי עדויות המצויות במחלקת המשטרה מורכב הוועד המרכזי והוועד הפועל של פועלי ציון מהחברים הבאים: ד"ר מרגוליס (וינה),⁷⁶ ליאון רייך (ממלכות פולין החי בווינה),⁷⁷ ב' ברוכוב (רוסיה), רומנובסקי (רוסיה), כתריאל (פסוודונים), נחום סוקולוב (לשעבר עורך "הצפירה" מווארשה),⁷⁸ הסופר "בעל מחשבות" (הוא ד"ר אלישיב), יוסף מלר (קראקוב), יעקוב רייס (מורשה החי בלבוב), הסופר א' נוסיג (ברלין),⁷⁹ הכלכלן אופנהיימר (וינה), לודוויג בינצוכט (קראקוב), יוסף שושהיים (מלכות פולין, חי בסטניסלבוב), יהודה נוסבאום (קראקוב), אסתר פינקלשטיין (לבוב, הטמאנסקאיה 24 ואחרים.⁸⁰

73. המלצה שאושרה במועצת המפלגה בגליציה מ'30 במאי 1909 בסטאניסלאבוב. שם נתקבלה גם החלטה להוציא כתב עת עיוני - *Hasla Nasze* - שד"ר יוסף מלר נמנה עם עורכיו.

74. קלימוביץ' משלב פה אידועים הקשורים בפועלי ציון האמריקאים. באפריל 1909 פתח חיים זייטלובסקי מעל דפי עיתונו דאס נייע לעבן בהסברה נמרצת על הצורך לאחד את מפלגות פועלי ציון בארצות-הברית, ולא רק שם, על בסיס נוסח רעיוני הנענה לציפיות של פועלי ציון הפלשתינאים. העניין יידון בגוף השקסט.

75. כאן אכן נרמז תכנונה של הוועידה השנייה של המפלגה, שאומנם נתכנסה בספטמבר 1909 והוסבה לקונפרנציה, "הוועידה העולמית" היא הקונפרנציה השנייה של הברית בדצמבר 1909.

76. הכוונה לד"ר יוסף מרגליות מאוסטריה, שלא היתה לו שום נגיעה לארגון ברוסיה.

77. מנהיג ציוני כללי מגליציה.

78. כבר ביארנו עליו לעיל.

79. לעת הזאת כבר פעל מחוץ להסתדרות הציונית.

80. "הרכב הוועד המרכזי" הוא השיא של עירוב עניינים ומישורים בתעודה שלפנינו. לפועלי ציון הרוסיים שייכים ברוכוב וכתריאל (חונוביץ').

מפלגת ציונים סוציאליסטים (הם הסוציאליסטים הטריטוריאליסטים)

חלק מ"הווררוז'דנצים" ומ"פועלי ציון" יסדו בראשית שנת 1905 מפלגה חדשה של "ציונים סוציאליסטים" (C.C.) שמאחדת תחת דגלה מספר ניכר של ארגונים תמימי דעים. הוועידה המכוננת של אותה מפלגה מיאנה בסיומה לאשר מצע מוגדר כלשהו. נושא זה צריך היה להיות נידון בוועידה הראשונה מן המניין. הכיוון הכללי של מפלגת הציונים הסוציאליסטים הוגדר סופית לאחר פרסום "ההצהרה" שבישרה את הקמת המפלגה. כיוון זה, שנסמך אל יסודי השקפת העולם המרקסיסטית היה חדור פסימיות עמוקה. על פי תורת המפלגה הזו לא ייתכנו – עד להגשמת המטרה הסופית, שהיא מדינה חופשית לעם היהודי – רפורמות כלשהן ושיפור בחיי היהודים בתפוצות. בהישארו כתפוצות לא יכול הפרולטריון היהודי לפתח את כוחותיו החברתיים ומתנוון בהדרגה. את הדחף לתנועת הפועלים היהודית יש לחפש בהתרוששות ובהגירה של ההמונים היהודיים. הכוחות בעזרתם אפשר יהיה להגשים את המטרה הסופית הטריטוריאליסטית טמונים בארגונים היהודים הבורגניים-טריטוריאליסטיים. כדרכים וכאמצעים להגשמה משמשות השיחות הדיפלומטיות בין אותו ארגון בורגני-טריטוריאליסטי לבין ממשלות אירופיות המנהלות פוליטיקה קולוניאלית. המשימה העומדת בפני הפרולטריון היהודי מתמצה בהפצה בלבד של הרעיון הטריטוריאליסטי בתוך סביבה בורגנית, ובפיקוח על פעולתה הטריטוריאליסטית. כל זה ניתן להשיג על ידי השתתפותם של הציונים הסוציאליסטים בקונגרסים טריטוריאליסטיים של הבורגנות ובעבודה משותפת איתם במוסדות אחרים.

הפעילות של המפלגה הזו לא תאמה בשלימות את התיאוריה שלה. על אף ששללו תחילה עקרונות כל פעילות כלכלית ומהפכנית פוליטית בארצות הפזורה, גדרשו הציונים הסוציאליסטים להשתתף בה ביתר שאת ובצורה אקטיבית, ובזה האופן נחשף מן רגע הראשון בו הופיעה המפלגה בזירה הפוליטית הניגוד הגלוי בין התיאוריה לפארקסיס שלה. הניגוד הזה לא רק מנע את ה"ווררוז'דנצים" מלהצטרף למפלגה, אלא גם דחה מספר ניכר של אגודות פועלי-ציוניות, אשר בהשתלשלותן הרעיונית הגיעו ליישום עקיב יותר של ההיסקים הסוציאליסטיים כנסיבות המציאות היהודית. מן האלמנטים האלה, הדיינו מה"ווררוז'דנצים" שנצטרפו בעיקר מאינטליגנטים, אוהדי התורה הסוציאלי-רבולוציונרית, מצד אחד, וממספר משמעותי של ארגוני פועלי ציון שהווכרו לעיל, ושנצמדו לנקודת הראות של התפיסה המאטריאליסטית של ההיסטוריה, מצד שני, התהוותה בעקבות זה מפלגת הפועלים הסוציאליסטית היהודית (הנקראת אחרת CEP), על פי ראשי התיבות של שמה ברוסית, ובלשון הקיצור (EC), ואליה הצטרפו מיד מספר עסקנים מהמפלגה הציונית סוציאליסטית.

כפי שעולה מהפרוגרמה של המפלגה הציונית הסוציאליסטית, היא דבקה בשאיפת הציונות להקים מדינה יהודית עצמאית, ונמצאת יחד עם כל התנועה הציונית באחדות ארגונית: היא עוסקת בפעילות ציונית כמו איסוף תרומות

לקרן הקיימת, שולחת את נציגיה לקונגרסים הציוניים ומקימת קשר עם יתר המוסדות הציוניים. מצד שני, תומכי הציונות בצורתה הראשונית מכירים בציונים הסוציאליסטים כנציגים של התנועה הציונית, ומעניקים את התרומות הנדרשות מהם לארגונים שלהם, "המגינים בצורה נמרצת על האינטרסים המעמדיים של הפרולטריון היהודי ונאבקים נגד הנטיות להתכוללות של מפלגות אחרות". יחד עם השאיפות הלאומיות הנזכרות לעיל, מודים הציונים הסוציאליסטים ביסודות העיקריים של התורות הסוציאליסטיות, שואפים לארגן את הפרולטריון היהודי על בסיס סוציאלי-דמוקרטי, ומכירים בצורך במאבק אקטיבי פוליטי למען מיגור נדבכיו השורשיים של המשטר המדיני הרוסי. בפרוגרמה של הציונים הסוציאליסטים כלולים: כינון אסיפה מכוונת על יסוד זכות בחירה ללא הבדלי מין, לאום ומעמד, ועל יסוד חוק בחירות ישירות וחשאיות; הפיכת האימפריה לרפובליקה דמוקרטית - כאשר האמצעי הכי מתאים לכך זו ההתקוממות המזוינת. ההכרזות שפורסמו על ידי הקבוצה אינן שונות מהכרזות דומות של מפלגות מהפכניות אחרות, והן כוללות קריאות להצטיידות בנשק, למיגור שלטון היחיד, למאבק בממשלה כדי לכוון רפובליקה דמוקרטית. חלק מהקריאות נושאות כמישרים את הכותרת: "אזרחים היכונו להתקוממות מזוינת".

בחודש אפריל 1906 התקיימה הוועידה הראשונה מן המניין של המפלגה הציונית הסוציאליסטית, בה אושרו החלטות כדלקמן:⁸¹

3. "... הוועידה רואה הכרח לנהל תעמולה נרחבת ונחושה להתקוממות מזוינת שתבוא באופן בלתי נמנע בעקבות מהפכה רוסית גדולה"...
5. "... הוועידה מוצאת שבמצב הפוליטי הנוכחי יש הצדקה מלאה לביצוע פעולות טרור בודדות המכוונות נגד נציגי השלטון העריץ".
6. בשאלת הפוגרומים וההגנה העצמית "רואה הוועידה צורך: לנהל תעמולה רחבה למען הגנה עצמית והתחמשות כללית של העם... הוועידה מכירה גם בכך שפעולות טרור המכוונות נגד המנהיגים ומארגני הפרעות, משרתות את האינטרסים של ההגנה העצמית".

2. בעניין הטריטוריאליזם מגדירה הוועידה את תפקידי המפלגה כדלקמן:
 1. לארגן את הפרולטריון היהודי מכל הארצות על בסיס האינטרסים המעמדיים שלו, כדי להקים מפלגת פועלים ציונית סוציאליסטית כללית;
 2. להשפיע באמצעות תעמולה טריטוריאליסטית על המוני העם היהודי;
 3. להפיץ את השקפותינו בקרב הפרולטריון הבינלאומי ולהשפיע דרכו על הפרולטריון של אותן המדינות שאליהם מכוונת ההגירה וההתיישבות היהודית.

81. חוברת ביידיש תחת הכותרת "הצהרות והחלטות שאושרו בוועידה הראשונה מן המניין של המפלגה הציונית הסוציאליסטית", הוצ' הוועד המרכזי של מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית.

4. להשפיע על הפוליטיקה הטריטוריאליסטית של הדמוקרטיה הבורגנית היהודית, תוך תמיכה בגילוייה הריאליים...

16. ביחס למפלגת הפועלים הסוציאל-דמוקרטית הרוסית, "מוצאת הוועידה כי מפלגת הפועלים הסוציאל-דמוקרטית הרוסית צריכה להיות מורכבת מארגונים סוציאל-דמוקרטיים לאומיים עצמאיים, המאוחדים על בסיס פדרטיבי, וקוראת לאותם הארגונים להגן על העיקרון הזה ולהיאבק בשאיפות של מפלגת הפועלים הסוציאל-דמוקרטית הרוסית, לגרוף לשורותיה את המוני הפועלים היהודים, לחשוף את האידיאולוגיה הבורגנית האסימילטורית של האינטליגנציה ה"איסקראית" היהודית, המעוותת בפני הפרולטריון הרוסי את תמונת האינטרסים האמיתיים של הפרולטריון היהודי".

17. בסוגית השם של המפלגה, מוצאת הוועידה שהשם "איננו הולם לא את התכנים הטריטוריאלי ולא הסוציאל-דמוקרטי", ולכן היא מוצאת לנכון "לשנות את שם המפלגה אבל דוחה את השינוי עד לוועידה המכוננת שתכנס בקרוב, ובה עשוי לחול האיחוד של כל ההסתדרויות הטריטוריאליסטיות הסוציאליסטיות, הפועלות בכל הארצות."⁸²

ההחלטות בדבר שינוי שם המפלגה וועידת האיחוד לא יצאו אל הפועל עד הזמן האחרון, ורק בשנה הנוכחית, 1909, בוצע שינוי השם ממפלגה ציונית סוציאליסטית למפלגה סוציאליסטית טריטוריאליסטית. (C.T.), בזיקה להתוועדות נציגי המפלגות הסוציאליסטיות הלאומיות שהיתה בניו-יורק בחודש אפריל 1909.⁸³

ככנס הראשון של מפלגת ס"ס עובד התקנון הארגוני של המפלגה. המוסדות הקובעים הם הוועידה והוועד המרכזי. במקומות נעשית עבודת המפלגה על ידי הקבוצות, הארגונים והוועדים המקומיים. תכרי המפלגה החיים בחוץ לארץ מייסדים ליגה של חוץ לארץ.

ב-1908 התקיימה הוועידה השלישית של המפלגה הציונית סוציאליסטית אשר חזרה והביעה "רצון עז, שהמפלגה תתחיל בהקדם האפשרי בפעילות למען ההגירה", ותציב בעדיפות ראשונה ארגון משרד מודיעין והתיישבות במדינות ההגירה, תייסד ברוסיה חברות הגירה והתיישבות, ותקרא לוועידה בין-ארצית של ארגונים סוציאליסטיים-טריטוריאליסטיים ברוסיה, באמריקה, באוסטרליה והונגריה, באנגליה, בצרפת ובמדינות אחרות.⁸⁴

הנה כי כן, שעה שפועלי ציון נשארו נאמנים ליסודות הדוגמאטיים של

82. הנוסח העברי של כל ההחלטות פורסם במקורות לראשיתם של פועלי ציון 1901-1906, ליקט מתיתיהו מינץ, מפעל השכפול של אוניברסיטת תל-אביב 1977, עמ' 252-262 (להלן: מקורות). תיאור השתלשלותה של המפלגה מייסודה ועד לוועידתה הראשונה בספרו של אלכסנדר גוטרמן, המפלגה הציונית הסוציאליסטית ברוסיה (ס"ס), תל-אביב 1985.

83. על כך להלן בגוף הטקסט.

84. חוזר מספר 133385 של מחלקת המשטרה האגף המיוחד, 12 ביוני 1908.

מארקס ולמצע ארפורט ולבשו אופי של "חטיבה יהודית במפלגת הפועלים הבינלאומית", השונה מה"בונד" במגמותיה הלאומיות-יהודיות בלבד, ובשאיפה לכבוש לעצמה טריטוריה במקומות בהם הם חיים - הציבו הציונים הסוציאליסטים בראש מאווייהם מטרות טריטוריאליסטיות, ובייחוד כאשר המירו את שמם למפלגה סוציאליסטית-טריטוריאליסטית. הם סוטים יותר ויותר מעל המצע הסוציאלי-דמוקרטי והופכים לאט לאט לאגף השמאלי הקיצוני של התנועה הציונית.

כנסיבות אלה אף תירצו את הרחקת הציונים הסוציאליסטים אל מחוץ לאינטרנציונל. מסיבה זו התקבלה ב־2 באוקטובר 1908 החלטה: "הלשכה הסוציאליסטית הבינלאומית קובעת, שהתרת השתתפותם של הציונים הסוציאליסטים בקונגרסים הסוציאליסטיים נעשתה אך ורק ביחס למושבי הקונגרס של שטוטגרט, ושהציונים הסוציאליסטים אינם שייכים עוד ללשכה הבינלאומית." העילה להרחקת הס"ס מהארגון הסוציאליסטי הבינלאומי היא, שתנועתם איננה די סוציאליסטית וסוטה מעל הדוגמה המארקסיסטית.

מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית ס.ע.ר.פ.

מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית רואה תפקיד לעצמה בארגון מעמד הפועלים היהודי, בהנחייתו במלחמת המעמדות בהתאם לעקרונות של הסוציאליזם הבינלאומי, וניווט המעמד, שכס אחד עם כל הפרולטריון הבינלאומי, מי, ליעד הסופי של התנועה הסוציאליסטית המתמצה בתפיסתם והחברתם של אמצעי הייצור והמרת המשטר הקפיטליסטי בקולקטיביסטי.

המפלגה הנ"ל בשאיפתה להגשים את משימות הסוציאליזם הבינלאומי לא מגבילה פעילותה לטריטוריה הרוסית, אלא דואגת להפיץ השפעתה בכל המדינות והארצות בהם קיים מעמד פועלים יהודי, במטרה להשיג אחדות עולמית של היהדות.

בהכירה ביהודים המפוזרים במדינות הנוצריות כאומה מזוכאת בדרך כלל, הנשירה עם זאת אך מעט למעבר מעיסוקיה הרגילים במסחר ובמלאכות לסוגים אחרים של עבודה פרודוקטיבית, והיות והם מצאו שמעמד היצרנים הזעירים היהודים חש על גבו במיוחד את כובד הדיכוי הלאומי, ובבקשו להיקלט בשורות צבא העבודה נתקל בקשיים גדולים בדמות אנטישמיות חברתית, הגבלת זכויות פוליטיות ואזרחיות, וגם באי התאמה לשיטות הייצור החדשות, שואפת "מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית" ליצור בעבור הפרולטריון היהודי ובעבור כל העם היהודי אוטונומיה לאומית פוליטית. רק מקץ מימוש של הרעיון הזה תעורר המפלגה את הבעיה בדבר יצירת ממלכתיות יהודית, ובהמשך מדינה, בלי להגדיר לא את המקום ולא את המועד של התחייה הפוליטית והלאומית.

מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית מונה בשורותיה בערך 12 אלף חברים. ביחס למישורים הפוליטי, המשפטי, העממי-המשקי ובשאלות חוקת העבודה והתמורות בענייני הבעלות על הקרקע נסמכת המפלגה לפרוגרמה של מפלגת הסוציאליסטים-רבולוציונרים. ואילו במישור המינהל הלאומי העצמאי,

במותאם לתנאים הקיימים ברוסיה, מציעה המפלגה תביעות מיוחדות ושואפת לארגון כדלקמן של האוטונומיה "הלאומית פוליטית" של העם היהודי.

1. כדפוס השלטון הלאומי העצמאי במקומות תוכר הקהילה היהודית הלאומית.
2. הזרוע הפעילה של הקהילה תהיה מועצת הקהילה.
3. כדי להקנות שיטתיות ואחידות בפעילותן של הקהילות היהודיות, המפורדות על פני הטריטוריה של המדינה, יוקמו בריתות של קהילות יהודיות.
4. הזרוע הפעילה של הקהילות המחוזיות תהיה מועצת ברית הקהילות.
5. המוסד העליון של השלטון היהודי הלאומי העצמאי ונציג יהדות רוסיה המאוחדת הוא סיים לאומי כלל-רוסי, המתכנס על יסוד בחירות כלליות, ללא הבדל מין, ישירות וחשאיות, פעם או פעמיים בשנה, בהתאם להוראות החוק.⁸⁵
6. התלטות הסיים מתפרסמות בציבור ומתבצעות על ידי ועד פועל מיוחד, על יסוד מחייב לגבי כל זרועות השלטון העצמי הלאומי היהודי הכפופים לו.
7. לסיים שייכת גם הזכות לפנות בעצומות ותביעות למוסדות הלאומיים, המחוזיים והממלכתיים הכלליים, כל אימת שיש ניסיון להגביל את האינטרסים של העם היהודי, והוא הינו גם הנציג היחיד של היהדות הכלל-רוסית בעניינים בעלי אופי לאומי כללי.⁸⁶

"פרוגרמת המקסימום הלאומית של הסיימיסטים מודה כי ריכוז טריטוריאלי של ההמונים היהודים הוא הפתרון היחיד של השאלה היהודית והגשר הריאלי לפתרון היא ההתרכזות ההדרגתית של ההגירה היהודית". משימה זו היא ברגע הנתון בגדר בעיה לטוות רחוק. בינתיים מבטיחה הפרוגרמה: "להיאבק בכל התוכניות הטריטוריאליסטיות והמפעלים היוזמים כרגע, להתעלם מכל ההסתדרויות הטריטוריאליסטיות הקיימות עתה ובו בזמן לבשר את האידיאל הלאומי הסופי".

על ראשית קיומה המוגדר הכריזה מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית ב־1907 בקונגרס שטוטגארט.⁸⁷ בקונגרס זה אישר נציג המפלגה חיים זייטלובסקי, שמעמד הפועלים היהודי באמריקה בשל פוליטית ומהווה כוח משמעותי בחיים היהודיים, העשוי להתקיים באופן עצמאי. ועל כן אין להתבונן בו כעל כוח מסייע לפעולתם של היהודים ברוסיה. בקונגרס הוסבה גם תשומת הלב לצורך החיוני לכופף את מושבות הסטודנטים בחוץ לארץ, המורכבות מיסודות מתחלפים של נוער יהודי המשתלם בחוץ לארץ, להשפעת המפלגה. כדי

85. לפיכך קוראים לעצמם חברי מפלגת הפועלים היהודית סוציאליסטית (טרופובים) גם "סיימובצים" או "סיימיסטים".

86. מיספור הטעיפים איננו נאמן למקור. האחרון תורגם מקובץ סער"פ הרוסי משנת 1907. התרגום המלא, מקורות, עמ' 288-301.

87. ד"ר חיים זייטלובסקי היפיע בקונגרס האינטרנציונל בשטוטגרט באוגוסט 1907 כנציג ה"ים, במסגרת המשלחת של הסוציאליסטים הרבילוציונרים הרוסיים.

לקדם עניין זה הודה הקונגרס בהכרח לנהל בקרב הנוער המשתלם תעמולה והסברה מפלגתית ולהכין מקרבו, ככל האפשר, עסקנים, שעם שובם לרוסיה כאנשים אינטליגנטיים, יוכלו לסייע למפלגה. מלבד זאת, ראה הקונגרס צורך חיוני להוציא לאור ספרות מפלגתית יהודית פופולרית, והמליץ ליטול חלק במאסף ספרותי בינלאומי.

מימוש ההחלטות וניהול העבודה המפלגתית בחו"ל כדי ליסד שם ארגונים מפלגתיים הוטלו על גוף מבצע מיוחד, "ועד חו"ל של מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית", בו צריך להיכלל אחד הנציגים של הוועד המרכזי הרוסי.⁸⁸ "המפלגה היהודית הסוציאליסטית" השואפת להגשמת מצעה הזהה לפרוגרמה של מפלגת הסוציאליסטים הרבולוציונרים, משכה את תשומת לבו של הוועד המרכזי של מפלגת הסוציאליסטים הרבולוציונרים. האחרון המליץ בפני עסקניו בשנת 1907 לבוא ב"מגע רוחני" עם חברי המפלגה הני"ל, לעודד בקרבם זיקה אידיאלית לסוציאליסטים רבולוציונרים ולקיים אחדות הופעה של הארגונים המקומיים של שתי המפלגות (עבודה בצבא, בבתי-ספר, בארגונים מקצועיים וכו'). ראייה ברורה לקיום אחדות משמשת העובדה, שהנציג לשעבר של המפלגה היהודית הסוציאליסטית חיים זייטלובסקי החי באמריקה היה אחד ממייסדי המפלגה הסוציאליסטית הרבולוציונרית, ובאוגוסט 1908 השתתף ומילא תפקיד בולט בקונפירנציה של אותה מפלגה שהתקיימה בלונדון. הנה כי כן, הפרוגרמה משלבת את המפלגה באופן ברור בשורות הארגונים הסוציאליסטים המהפכניים. ארגונה מותאם בחלקו לקיומן של חברות יהודיות לגאליות ברוסיה, במקביל לשאיפות הבינלאומיות של המפלגה, הממליצה בפני חבריה לראות את מכורתם לא ב"מדינה" אלא ביהדות הבינלאומית. כל אלה מעוררים הכרח להסב תשומת לב רצינית להתפתחותה ולפעולתה של המפלגה הזאת.

בימינו אובחנו סניפים של מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית ברוסיה בערים: יקטרינוסלב, וילנה וז'יטומיר, אך אין לציין שום תופעה בולטת של פעילות פלילית מצד אותו ארגון.

חוץ מזה, יש ראיות המצביעות על קיום ארגון בקרים, בפלך פודוליה, ברוסטוב על הדון, בחרקוב, ויטבסק ופלך מוגילב, בטמולנסק, מינסק, קייב וברדיצ'ב.

88. בתקופת השפל שלאחר שוך מהפכת 1905 נאלצו חברי המפלגות הסוציאליסטיות, ובעיקר ההנהגות, לגלות מרוסיה. כדי להמשיך ולהנחות את הפעולה הוקמו בגולה ועדי חוץ לארץ או לשכונת חוץ לארץ. היו לשכונת שתפקדו למעשה כוועדים מרכזיים של המפלגה ברוסיה, והיו לשכונת שקבעו בניהון כללים מיוחדים. ה"ס ראו את ועד חוץ לארץ שלהם כמפקד בלעזית על הפעולה בקרב התפוצה המפלגתית שלהם ובקרב אוהדיהם באירופה ובאמריקה, והקפידו על כך שישתתף בו נציג אחד בלבד של הוועד המרכזי של המפלגה ברוסיה.

"הקבוצה היהודית העממית" ו"המפלגה היהודית העממית"

כדי לארגן את הבחירות לדומה הממלכתית השנייה, נוסדו בין היהודים בסנט פטרבורג שתי מפלגות: "הקבוצה היהודית העממית"⁸⁹ ו"המפלגה היהודית העממית", או "היהודים הלאומיים". פעילותן של שתי המפלגות הסתכמה בהגנה על האינטרסים היהודיים בדומה הממלכתית. ב"קבוצה היהודית העממית" כלולים 500 איש בערך, מנהיגם הוא העורך דין מסנט פטרבורג וינבר,⁹⁰ חבר המפלגה הקונסטיטוציונית-דמוקרטית, שהועמד לדין בשל חיבורו והפצתו של מה שקוראים "הקול קורא של ויבורג".⁹¹ החבר הבולט ביותר של הארגון הוא הבארון אליהו בן יעקב גינזבורג, בנו של הבארון המנחם הידוע גינזבורג. מ-1906 ועד לאחר 1907 הוציאה הקבוצה כתב עת תחת השם [חירות ושוויון]. כן אורגנו סניפים

Свобода и равенство

בתחום מושבם של יהודים בערים: מינסק, גרודנו, קובנה והומל.

במפלגה העממית היהודית,⁹² ה"יהודים הלאומיים" מונים בין שלושים עד חמישים איש, בראשם עומד העורך דין גולדשטיין.⁹³ הצהרותיהם והפרוגרמה התפרסמו בשנת 1906 בעיתון היהודי "דער פריינד". מלבד הטבת תנאי הקיום היהודי רצו "היהודים הלאומיים" להשיג את פתיחת בתי הספר, ההכרה בלשון היידיש ושמירה של השבת. הקבוצה הזאת, כמוה כקבוצה הראשונה, פעלה לא יותר מאשר שנה אחת, והיינו מ-1906 ועד לאחר 1907.

ברית הנוער הציוני הלומד ברוסיה

השתלבות הנוער הלומד בתנועה הציונית רלוואנטית בכל התקופות: ב-1880-1882 ניצב בראש תנועת ההגירה המוגברת של היהודים הנוער האינטליגנטי שלהם: בקייב, חרקוב ואודסה עזבו יהודים רבים את האוניברסיטאות והגימנסיות. יסוד קבוצות אשר נתכוונו לפנות לפלשתינה. מאותו זמן נעשתה השתתפותו של הנוער היהודי הלומד בתנועה הציונית אינטנסיבית יותר ויותר. במספר ניכר של ערים נוסדו חוגי תלמידים בעלי כיוון ציוני. ואולם לחוגים אלה לא היתה פרוגרמה מוגדרת, ועל כן עשייתם נשתנתה ממקום למקום. פעולה של חלק נתכוונה על פי הרעיונות של הציונות הטהורה, אצל אחרים ניכרה משיכה ל"פעלי ציון", ועוד אחרים נהו אחרי המצע של "צעירי ציון" וכו'. משקמה ברוסיה התנועה המכונה "תנועת השחרור", חלק גדול מהארגונים האלה, בהעריכם שעוד לפני השגת המטרה הסופית של הציונות

89. לא היתה מפלגה אלא חטיבה פוליטית המסונפת למפלגה הקונסטיטוציונית הדמוקרטית. קלימוביץ' כבר עסק בנושא בחלקו הראשון של החיבור.

90. מקסים בן משה, 1863-1926, לימים ממנהיגי הבולטים של המפלגה.

91. הצהרת המתאה של צירי הדומה הראשונה, לאחר פיזור ביולי 1906.

92. גם עניין המפלגה הזאת נדון בחלק הראשון של החיבור, וכאן לפנינו חזרה המגמת את המפלגה. המפלגה העממית היהודית נוסדה כיוזמתו של דובנוב.

93. עורך הדין משה גולדשטיין, נולד ב-1868 נמנה עם הקבוצה העממית הדמוקרטית והיה מחורב לווינאבר.

ייהפכו לאזרחים שווי זכויות של רוסיה המשוחררת, נספחו אל קבוצות מהפכניות טהורות וניגשו לפעילות משותפת איתם. עם דיכוייה של התנועה תזרה והתגברה בקרב היהודים התעמולה הציונית, כאשר נאמניה מנסים להוכיח, שהשתתפות היהודים בתנועה המהפכנית הרוסית לא רק שלא הביאה להם תועלת, אלא כרסמה במצב היהודים. "אתם – אמר מ"מ אוסישקין בנאום שנשא באודסה ב־3 במאי 1907 באולם "אוניון" – שגבורתכם אינה מוטלת בשום ספק; אתם, אשר רוח ההקרבה שלכם יכולה לשמש דוגמא לרבים, אתם, אשר שלחתם מאות מחבריכם לגרדום ואלפים לטייגה הסיבירית הקרה; אתם, אשר פעלתם נמרצות להתעוררותה של רוסיה; התעוררות שיחד עמה התעוררה החיה שבאדם, ואחרי שהתעוררה תביא עצמה בכל כוחה הפראי לתוך ערוצי ההתנגדות הקטנה ביותר נגד עמנו, ובגללה זרם וזרם דמנו והעם הובס סופית והתרושש. מה פעלתם למען העם. מאומה. העם היהודי נשאר עד היום הפאריאס בקרב העמים האחרים, כפי שזה היה בטרם התפרצותכם. תשיבו לי: 'זהרי יש אצלנו אמונה, יש אצלנו תקווה, יש לנו אידיאל', אמונתכם אמונת יום האתמול ואילו אמונתנו היא בת שנות אלפיים. האידיאל שלכם ליהפך לאזרחים של רוסיה החופשית. בשבילכם זהו אידיאל. בשבילנו זהו שלב מעבר בהיסטוריה גדושת הסבל שלנו. האידיאל שלנו יעבור את השלב הזה, והוא נכבד יותר ללא ספק, שכן נכבד יותר להפוך לאזרח של יהודה החופשית."

תעמולה ציונית כגון זו נקלטה ודאי בקרב הנוער היהודי הלומד. האגודות הציוניות הבוגרות של הלומדים בקישיניב ובאודסה העלו את נושא כינוס הקונפרנציה של הציונים הלומדים. לאחר שיחות מוקדמות בישיבה של נציגי הקבוצות, שהתקיימה בפברואר 1908, נבחר "משרד מאוחד של הציונים הלומדים". הוטל עליו לברר את המרקם האיכותי והכמותי של הקבוצות הציוניות הלומדות ולהכין קונפרנציה. הקונפרנציה התקיימה ביוני באותה שנה. אחרי דיון ממצה הכירו משתתפי הקונפרנציה פה אחד כנחיצות ובכורח להקים ארגון מיוחד, תחת שם "ברית הנוער הלומד הציוני ברוסיה", על פי החלטת הקונפרנציה תתמקד הפעילות בעשייה בקרב הנוער הלומד, אלא שהברית לא תסחוף במחיצה הצרה של פעילות בקרב תלמידים בלבד. בראותה את פתרון שאלת היהודים על ידי הציונות כפי שנוסחה בפרוגרמה של באזל, ובהסתמכה על העקרונות של התחייה הלאומית של היהדות, צריכה "הברית" לנהל עבודה מעשית אינטנסיבית ביותר בגבולות ההחלטות של הקונגרסים והוועידות, תוך תשומת לב מיוחדת לקרן הקיימת לישראל ולאותם מוסדות בפלשתינה הקרובים לנוער לומד בתור שכזה.

ביסדה ארגון מיוחד של לומדים הגדירה הקונפרנציה את העמדות שהיא תנקוט במאבקו של הנוער הלומד למען בית ספר חופשי. אף שהיא מזדהה לחלוטין עם ההשקפות של היסודות הדמוקרטיים הפרוגרסיביים בנושא בית הספר, תחדיר "הברית" בדרך קבע לתוך השקפת הנוער הלומד תביעות, שחונך הקפדה עליהן חיבלם ההשפעה המטמיעה של בית-הספר על הנוער היהודי. בקונפרנציה הודג, שאחת המשימות החשובות של העבודה הציונית בקרב

הנוער הלומד היא קירובו הרבי-צדדי והרחב להבנת השאלה היהודית בעבר ובהווה, לתיאוריה ולפראקסיס של הציונות, ובכלל פעילות תרבותית חינוכית בהיקף רחב. וכמו כן מאבק למען התביעות האקדמיות של התלמידים היהודים, כמו ההכרה בלאומיות היהודית בכית הספר, ולמען החדרת מקצועות יהודיים והוראתם הרציונלית, וכדומה.

משתתפי הקונפרנציה בחרו במוסד מרכזי, "ועד מארגן" לניהול כל פעילויות הברית (חזור מס' 1 של הוועד המארגן של הברית הציונית של הנוער הלומד ברוסיה).

הוועידה הנזכרת לעיל של הציונים הלומדים התקיימה בחודש יוני 1908 בעיר קישיניב. הוועד האודסאי של רוכשי השקל, לאחר ששמע סקירה מפי נציגי "ברית הנוער הציוני הלומד ברוסיה" על אודות ייסוד הביטאון, החליט לסייע למפעל בכל כוחו, שכן "הביטאון יכול להיות אמצעי כביר להפצת הרעיון הציוני בקרב הדור הצעיר הנענה". מן ההחלטה בנידון מסתבר גם, שוועד מרימי השקל תרם למען ההוצאה לאור של ביטאון ברית הנוער הלומד בדרך של החחמה על סכום של 55 רובלים.

התחייה

ההסתדרות היהודית "התחייה" (וורוודניה)⁹⁴ הופיעה באמצע שנת 1906 והתקיימה עד ראשית 1907, כאשר החלה להתפרק; חבריה מסוימים של הארגון התמידו בפעילות פרוגרמטית, ומסוף שנת 1908 גילו נטייה לשקם את הסתדרות "התחייה" בהשפעת הכיוון הקרוב להם של ציונים לאומיים. הסתדרות "התחייה" היתה פועל יוצא של רצון הנוער, שניצב על קרקע הציונות הלאומית, להסתייג ואפילו להיאבק במה שכונה המפלגות הפרולטריות ביהדות, שהפגינו מגמה סוציאליסטית ואפילו מהפכנית. עיקרי היסוד של ההסתדרות זהים לאלה של הציונים הלאומיים: חילוקי דעות נתגלו בשאלות של פעילות תרבותית השכלתית בקרב העם היהודי, שהמצע הציוני מתעלם מהן. למעשה לא קיים היה מרכז ל"התחייה", והקבוצות המקומיות ניהלו פעילות עצמאית בלי הוראות מכל מקום שהוא. הפעילות של הקבוצות התבטאה ראשית כל במכירת השקל הציוני ובולי הקרן הקיימת לישראל, מגביות כספיות לרכישת אדמות בפלשתינה וכיוצא בזה פעילות ציונית; נוסף לכך ארגנו שיעורים בהיסטוריה של העם היהודי, ספרות, תרבות לאומית יהודית, ועסקו גם בלימוד השפה העברית.

בראשית 1907 החלה "התחייה" להתפורר, בהשפעת העובדה שהנוער החל לסגת מפעילות חברתית בלחץ אמצעי הענישה של השלטונות. החברים בעלי ההכרה המשיכו את העשייה על ידי מכירת שקלים וכדומה, שכם אחד עם ציונים

94. הלשון הזאת כאן איננה אלא תרגום ל"התחייה". הקבוצה לא היתה פועל-ציונית. היא היתה דמוקרטית. על מייסדיה נמנו יצחק שפרינצק וולג' סיר. בעלותם ארצה הניחו חכירה את היסוד ל"הפועל הצעיר".

אחרים. בעת קיומה הקפידה "התחייה" על נייטרליות ביחס לאירועים הפוליטיים ברוסיה, ולא הפגינה שום פעילות נגד המשטר הממלכתי או החברתי הקיים. להסתדרות "התחייה" אין כל זיקה ל"וונרוז'יניה" הקרובה לה בשם, ואשר התקיימה בקרב האינטליגנציה היהודית בשנים 1904–1905. לאחרונה גם לא היה לה שם יהודי מיוחד, והיא הפכה עם הזמן למפלגת סער⁹⁵.

הוועידה לאיתור המפלגות היהודיות הסוציאליסטיות לאומיות

לפי עדויות של "דאס נייע לעבען"⁹⁶ התקיימה באפריל 1909 ישיבה של שלוש מפלגות לאומיות סוציאליסטיות: סוציאליסטים טריטוריאליסטים (לשעבר ציונים סוציאליסטים), פועלי ציון וסוציאליסטים-רבולוציונרים טריטוריאליסטים⁹⁶ (סימיסטים), לדון בשאלת איחודן של שלושת המפלגות. עוד לפני כן התכנסו נציגי שלוש המפלגות במסגרת ועדה ועיבדו מצע לקונפרנציה. אך ועדה זו שאפה להגשים רק פדרציה של המפלגות הנ"ל ולא למזגם מוגה מלאה. הציונים הטריטוריאליסטים אשר קראו באופן רשמי לוועידה, מצאו לנכון להזמין גם את הבונד, אך אלה ענו, שלצורך זה הם חייבים לכנס אסיפה מקדימה נפרדת. נציגי הבונד לא השתתפו איפוא בוועידה. כתוצאה מכך, ככנס הנ"ל של יהודים סוציאליסטים היו נציגים רק למפלגות הדוגלות במטרות הלאומית והטריטוריאליסטית. באחרונה אין הבונד מכיר. כל משתתפי הקונפרנציה התבטאו בחיוב לגבי הצורך להתאחד וליסד מפלגה סוציאליסטית יהודית אחת. היו מי שאמרו שההצעה באה טרם זמנה, והציעו לדון בינתיים בפרוגרמה שתכיל סעיפים, אשר כולם יכולים להסכים להם, כגון העבודה הלאומית בתפוצה וכדומה. את הסעיף העיקרי בדבר איחוד המפלגות להשאיר לשלב מאוחד יותר. חלק מהסוציאליסטים הטריטוריאליסטים הודו, ששאלת האיחוד שלהם עם הציונות הועלתה עכשיו לדיון במפלגה, והם היו רוצים לדחותה עד החלטת המפלגה. רוב משתתפי הכנס החליטו בכל זאת להעמיד את השאלה לדיון, היות שההחלטות והפרוגרמה שיתקבלו כאן אינן מחייבות את המפלגות, היכולות עוד להכריע הכרעה סופית, אם מסכימות הן או לא.

לאחר מכן נאם ד"ר זיטלובסקי יושב ראש הקונפרנציה; הוא הוכיח שלכל שלוש המפלגות (ט"ס, פ"צ, טס"ר) יש והיה הרבה משותף במצעים שלהן, אך במקום להדגיש את המשותף מדגישה כל מפלגה ומבליטה את המפריד ביניהן. ריאלית הכירו כל המפלגות בחיוניות הפעילות הלאומית בתפוצות, רק בהבדל אחד, הסימיסטים (פ.א.ר.פ) העמידו אותה בראש הפרוגרמה שלהם, ואחרים ראו בה פעילות במישור משני. לסימיסטים מעולם לא היתה התנגדות לעבודה בפלשתינה, שהרי הם טריטוריאליסטים. מבחינה זו יכולים הם לפעול עם הטריטוריאליסטים ולהוות איתם מפלגה אחת, אם וכאשר האחרונים יביעו נכונות לעבוד בתפוצות, ובנידון כולם מודים שעניין אחרון זה חשוב. אי לכך

95. ירחון בשפת היידיש שיצא לאור בניו יורק בעריכתו של ד"ר זיטלובסקי.

96. חברי מפלגת פועלים יהודית סוציאליסטית (פ.א.ר.פ.).

הציע ד"ר זייטלובסקי לשלוש המפלגות להתאחד וליסד מפלגה מאוחדת המושתתת על שלושה יסודות כדלקמן: פלשתינה, מסופוטמיה ועבודה לאומית בתפוצות.

נציג הסוציאליסטים הטריטוריאליסטים, ד"ר סירקין, התעכב בראש ובראשונה על המהפך שהתחולל בתורכיה ועל ניצחון המהפכה שם, מצד אחד, ומצד שני על ניצחון הריאקציה ברוסיה, והגיע למסקנה, שיייתכן איחוד לאלתר של כל שלוש המפלגות על בסיס התנאים שהוצעו על ידי ד"ר זייטלובסקי.

ליאון חזנוביץ' (פ"צ) הצהיר שהוא מאושר להשתתף בוועידה ההיסטורית, להערכתו. הוא מניח שהאיחוד קום יקום. פועלי ציון ברוסיה תמכו כל הזמן בסיים ובעשייה לאומית. מסיבות שונות הוא גם מודה במסופוטמיה. אחריו התבטא הנציג השני של פועלי ציון נגד מסופוטמיה. לאחר מכן חיוותה דעתה שורה שלמה של דוברים. לבסוף הצהירו פועלי ציון שהשאלה היא חדשה עבורם ועל כן הם מציעים לדחות את השיחות. הוועידה אישרה פה אחד את ההחלטה הבאה: "הוועידה מוצאת שרצוי ונוח בשעה זו לאחד את כל שלוש המפלגות הלאומיות סוציאליסטיות במפלגה יהודית לאומית סוציאליסטית אחת."⁹⁷

האחראי על היחידה המיוחדת לאגף המשטרה פולקובניק (סגן־אלוף) קלימוביץ'

ראש המדור הרביעי סגן־אלוף בקלמישב

5 באוגוסט 1909

97. קלימוביץ' כלל את העניין בדיווחו, כיון שהעריך מאוד את השפעתו האפשרית על יחסי המפלגות ששורשן בפועלי ציון ביניהן לבין עצמן. זו גם הסיבה שבדיווחו לא טרח להדגיש, שלפנינו סקירה של אירוע בארצות־הברית, ושכתוצאה ממנו קמה "מפלגת הפועלים הסוציאליסטית היהודית פועלי ציון". עקרונות האיחוד נחקבלו בוועידה בשיקאגו באוקטובר 1909. על העקרונות ראה כתבים של בר כוכוב, כרך ב, תל־אביב 1958, עמ' 425 ואילך.